

NÁVRH NA PROHLÁŠENÍ PAMÁTKOVÉ ZÓNY

Hornická kulturní krajina Stará Karviná

I.	Charakteristika území	5
II.	Současná situace	7
III.	Výzkumy v území	8
IV.	Stručné shrnutí vývoje území	10
V.	Historický vývoj a popis kulturní krajiny	11
1.	Uhelné doly	12
	Důl Gabriela / UNRRA / Mír	12
	Důl Barbora, dříve Austria / Pilsudski / 1. máj	12
	Důl Československé armády, dříve Jan Karel a prezident Eduard Beneš	13
2.	Železniční tratě a dopravní koridory	14
	Košicko-bohumínská dráha (KBD)	14
	Báňská dráha (Montánní dráha)	14
	Vlečkové koleje a lanové dráhy	14
	Systém, úzkokolejných drah	14
3.	Krajinná zeleň	15
	Zámecký park v Solci	15
	Park Praca	17
	Parkové úpravy areálů dolů	17
	Hřbitovní areály, památníky, sakrální architektura	17
	Aleje, stromořadí, solitérní dřeviny, solitérní skupiny stromů	18
	Zeleň u veřejných institucí	18
	Soukromé zahrady	18
	Zeleň ostatní, rekultivace	18
VI.	Urbanistický vývoj území	19
	Středověk, novověk	19
	Industrializace	20
	Krajinné a kompoziční vztahy	21
	Světové války	21
	Asanace	22
	Současnost	22

Paměť místa, kolektivní paměť obyvatelstva	23
VII. Identifikované hodnoty území	24
1. Hodnota jedinečnosti a krajinného rázu	24
2. Hodnota kulturní zeleně	24
3. Urbanistická a architektonická hodnota	24
4. Hodnota industriálního dědictví	24
5. Paměťová hodnota místa	25
6. Archeologická hodnota	25
VIII. Předmět ochrany	26
1. Vzájemné vztahy prvků kulturní krajiny	26
2. Specifická postindustriální krajinná morfologie	26
3. Kulturní zeleň a vodní prvky	26
4. Urbanistická struktura (dochovaná i zaniklá)	26
5. Kulturní památky a hodnotné objekty	26
6. Industriální dědictví	26
7. Paměť a identita místa	27
8. Archeologické dědictví	27
IX. Odůvodnění	28
1. Charakteristika a jedinečnost území	28
2. Výzkumy a odborné podklady	28
3. Hodnoty a jejich provázanost	29
4. Paměť místa a pietní rozměr	30
5. Právní a mezinárodní rámec	30
6. Shrnutí	31
X. Navrhované regulativy	32
Obecné regulativy	32
Konkrétní regulativy vhodné pro územní plánování	33
XI. Péče o památkovou zónu	35
XII. Závěr	36
XIII. Literatura a zdroje	37
Přílohy	39

I. Charakteristika území

Území navrhované památkové zóny se nachází v Moravskoslezském kraji, v okrese Karviná, v jihovýchodní části statutárního města Karviná, **v katastrálním území Karviná-Doly**, které tvoří samostatně evidovanou část města Karviné. Jedná se o území někdejšího města Karviná (historicky také Karvina, Arnoldsdorf, Karvín, Karvinná, Karwina)¹, běžně označovaného jako Stará Karviná.

V současnosti se na území nachází několik objektů prohlášených za **kulturní památky** – kostel sv. Petra z Alkantary (tzv. *šikmý kostel*), důl Gabriela, důl Barbora, památník a hrob obětí důlní katastrofy z roku 1924 a hrob sovětských válečných zajatců s památníkem. Důl ČSA, kaple a pomník obětem důlního neštěstí z roku 1894 jsou navrženy k prohlášení za kulturní památky.

Dochována je také **infrastruktura** (silnice, železnice, vlečky), **hřbitovy**, **rezidua kulturní zeleně** (veřejné i soukromé), **rekultivované plochy** podél Karvinského potoka, **drobná sakrální architektura** (kříže, kaple), **pozorovatelný z období druhé světové války** (tzv. *einmannbunkery*) a další **solitérní objekty**. Výrazným prvkem je také **krajinový reliéf** s prolínáním **původních geomorfologických forem a antropogenně vytvořených tvarů** – např. poklesové kotliny², haldy a úpravy ploch po těžbě.

Jádru území tzv. Staré Karviné je od roku 2002 evidováno ve Státním archeologickém seznamu jako **území s archeologickými nálezy I. kategorie** (ID SAS 34864)³. Jedná se o významnou archeologickou lokalitu s vysokým potenciálem reliktů historické stavební struktury, dochovaných pod úrovní i na povrchu terénu. Lokalita představuje pozůstatky někdejšího města, které se vyvinulo ze středověké vesnice s řadovou zástavbou a lánovou plužinou, kostelem a panským sídlem.

V období od konce **19. století** do první poloviny 20. století došlo **v souvislosti s rozvojem těžby černého uhlí k přeměně sídla na město** s více než 20 000 obyvateli. Vznikly zde **nové veřejné budovy** (radnice, spořitelna, kostel, školy), rozvinul se průmysl (pivovar, cihelna) a ve čtvrti Solca bylo vybudováno nové reprezentační **zámecké sídlo rodu Larisch-Mönnichů s parkem**.

Od druhé světové války se na většině zástavby začaly projevovat **škody způsobené důlními poklesy**. **Město bylo postupně demolováno**, přesto v území **přetrvala terénní konfigurace**, která odráží **původní přírodní a antropogenní modelaci krajiny**. Dochovala se **uliční síť, tělesa drah, vegetační struktura, hřbitovy, drobná sakrální architektura a památníky důlních neštěstí**, jakož i **další solitérní objekty** (kříže, pozorovatelný apod.).

Pod úrovní terénu, a částečně i nad ní, se dochovaly **archeologické reliкty zástavby**, díky nimž je území významnou archeologickou lokalitou. Její význam spočívá zejména v oblasti **archeologie industriální a archeologie modernity**.

K mimořádně hodnotným místům patří také lokality, kde se **během druhé světové války a po jejím skončení nacházely internační a pracovní tábory** – pro válečné zajatce, židovské obyvatelstvo, a po roce 1945 i pro německé civilisty a příslušníky Pomocných technických praporů (tzv. *PTP*).

¹ HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: Academia, 2004. 1144 s. ISBN 80-200-1225-7. S. 914.

TUREK, Adolf, a kol. *Místopisný rejstřík obcí českého Slezska a severní Moravy*. Opava: Zemský archiv v Opavě, 2004. 979 s. ISBN 80-86388-23-9. S. 321–322.

² Poklesové kotliny – terénní deprese vzniklé důlní činností.

³ <https://isad.npu.cz/karvina-historicke-jadro-puvodni-obce-34864>

Celé území představuje **specifickou a unikátní postindustriální krajinu, která tvoří referenční prostor dokumentující vliv hlubinné těžby na historickou sídelní strukturu, krajinu, sociální vztahy i životní prostředí**. Všechny tyto vrstvy jsou v území čitelné.

Už v 90. letech 20. století byla zahájena **snaha o zapsání vybraných památek uhelného hornictví a hutnictví na Ostravsku a Karvinsku na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO**. Tato iniciativa vyústila v roce 2001 zápisem několika industriálních lokalit – Dolní oblasti Vítkovic s koksovnu, vysokými pecemi a dolem Hlubina, dále dolů Michal a Anselm v Ostravě a větrné jámy Vrbice – na **indikativní seznam UNESCO**⁴. Záměr širší nominace tehdy nenalezl dostatečnou politickou podporu.

V roce 2024 zpracovalo Metodické centrum průmyslového dědictví při ÚOP v Ostravě odborný **podklad pro aktualizaci indikativního seznamu**, do něhož byly nově zařazeny také kulturní památky na území Staré Karviné – důl Gabriela, důl Barbora, důl Jan Karel / Československé armády (v řízení o prohlášení za KP), kostel sv. Petra z Alkantary (tzv. *šikmý kostel*) a archeologická lokalita zaniklého města Karviná.

Území tzv. Staré Karviné se v posledních letech dostalo **do povědomí širší veřejnosti díky románové trilogii Šikmý kostel**⁵ (spisovatelka Karin Lednická), **populárně-naučným publikacím, činnosti místních spolků** (např. *Stará Karviná*⁶, *SOS Karviná*, *Kroužek krojovaných horníků Gabriela či Karviná-2 – Příznivci kolonie Mexiko, Olza Pro, aj.*) a projektu **Otevřené chrámy** (Římskokatolická farnost Karviná).

V blízké době má být zahájena **rekonstrukce a konverze areálu dolu Gabriela**⁷ na společensko-kulturní centrum, podpořená prostředky z operačního programu Spravedlivá transformace⁸. Významným přínosem je **mapový portál Karvinsko ve stopách času**⁹, který zpřístupňuje mapové, obrazové a archivní materiály.

Území Staré Karviné představuje **mimořádně cennou část historické krajiny**, ta je tvořena nejen fyzickými relikty zástavby, technických zařízení a zeleně, ale také pamětí místa a narativy, které se k tomuto místu vážou.

Kulturní charakteristiky území musí být při jakémkoli rozhodování považovány za **zásadní hodnotu**. Právě **odborné poznání a rozlišení jednotlivých vývojových etap a struktur** je nezbytným předpokladem pro **kvalifikované spravování, revitalizaci** a vnímání území jako **živého dědictví a referenční krajiny industriální éry**.

⁴ Indikativní seznam UNESCO – seznam míst a tradic, které země zvažuje navrhnout k zápisu do Seznamu světového dědictví UNESCO.

⁵ LEDNICKÁ, Karin. *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města*. I–III. Praha: Bílá vrána, 2020–2023.

⁶ <https://starakarvina.cz/>

⁷ <https://poho2030.cz/projekty/poho-park-gabriela/>

⁸ <https://opst.cz/>

⁹ https://www.archives.cz/web/SK/mapovy_portal/NOVINKY/o_projektu/

II. Současná situace

V roce 2024 byly na Ministerstvo kultury České republiky podány dva podněty k prohlášení území tzv. Staré Karviné za památkovou zónu – konkrétně ze strany spolku Stará Karviná, z. s., a Akademie věd České republiky.

Současně představila developerská společnost Panattoni záměr výstavby Smart Parku Karviná – souboru pěti halových objektů o výšce až 25 metrů, určených pro průmyslové a logistické využití. Projekt je plánován na území o rozloze 85 hektarů, které by bylo po těžbě zarovnáno do tří výškových teras. Tento záměr je podporován formou memoranda Moravskoslezským krajem a statutárním městem Karviná a byl rovněž zařazen do přílohy tzv. liniového zákona jako strategická lokalita – zejména pro výstavbu zařízení souvisejících s elektromobilitou, obnovitelnými zdroji a dalšími prioritními sektory.

Realizaci záměru umožnila změna č. 5 územního plánu města Karviné. K této změně vydal Národní památkový ústav nesouhlasné stanovisko, které však nebylo akceptováno s odůvodněním, že změna pouze reagovala na aktualizaci využití území obsaženou v Zásadách územního rozvoje Moravskoslezského kraje. Podle vyjádření pořizovatele šlo v dané fázi zejména o obecné vymezení funkčního využití území, zatímco konkrétní záměr a jeho regulační podmínky měly být řešeny v následných krocích územního plánování.

Je nutno zdůraznit, že schválená změna územního plánu sama o sobě nezakládá právo provádět terénní úpravy ani výstavbu hal v navržené podobě – pouze rozšiřuje funkční plochu pro potenciální výrobní využití.

Naopak Ministerstvo životního prostředí, při zjišťovacím řízení k žádosti o prodloužení platnosti stanoviska dle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí (EIA) z roku 2013, zohlednilo nově identifikované kulturně-historické hodnoty území. MŽP v této souvislosti rozhodlo o povinnosti zpracovat novou plnohodnotnou dokumentaci EIA¹⁰, do níž mají být promítnuty veškeré připomínky odborné i laické veřejnosti, včetně stanoviska NPÚ a výsledků aktuálních výzkumů.

¹⁰ https://portal.cenia.cz/eiasea/detail/EIA_OV9242?lang=cs

III. Výzkumy v území

Území Staré Karviné je **předmětem intenzivního zájmu odborné veřejnosti**, a to napříč obory jako jsou **archeologie, dějiny osídlení, průmyslové dědictví, památkový urbanismus, architektura a krajinná historie**.

K nejvýznamnějším výzkumným aktivitám patří:

- archeologický výzkum a identifikace reliktního města,
- výzkum industriálního dědictví a krajinné transformace,
- dokumentace dochovaných památek,
- interdisciplinární analýza historických mapových a obrazových pramenů.

Výsledky výzkumů potvrdily **významný archeologický a památkový potenciál území**, zejména v souvislosti s **archeologií modernity a industriální archeologií**. Byly doloženy:

- zachované struktury uliční sítě,
- pozůstatky domů a veřejných budov,
- hřbitovy,
- pozůstatky zástavby koloniemi,
- přírodní i lidskou činností formovaný terén.

Na území byly rovněž prováděny **nedestruktivní metody průzkumu** (geofyzikální měření, historická fotogrammetrie, GIS analýzy), které přispěly ke zpřesnění poznatků o rozsahu a charakteru zaniklé zástavby i proměnách reliéfu v souvislosti s těžbou.

Odborné **výstupy a výsledky** výzkumu jsou využívány nejen v oblasti vědy a památkové péče, ale také při plánování konverzí, územním plánování a environmentálních posouzeních (např. v dokumentacích EIA).

Přehled nejvýznamnějších výzkumných aktivit a výstupů v území:

- **2002** – Jádru osídlení podél Karvinského potoka bylo zařazeno do **Státního archeologického seznamu ČR** jako území s archeologickými nálezy I. kategorie. Stanoven byl režim ochrany dle § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., včetně povinnosti oznámit záměr stavebních prací Archeologickému ústavu AV ČR a provést záchranný archeologický výzkum.
- **2012** – Při rekonstrukci **kostela sv. Petra z Alkantary** proběhl **archeologický výzkum**, který identifikoval pozůstatky starší sakrální stavby. Bylo potvrzeno, že navzdory poklesům terénu zůstávají archeologické struktury dochované. Výsledky byly publikovány v odborném tisku (*Přehled výzkumů 54-2, 2013¹¹*).
- **2016–2020** – V rámci výzkumného projektu **NAKI II „Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky“** bylo katastrální území Karviná-Doly opakovaně uváděno jako modelový příklad průmyslové a posttěžební krajiny. Výstupem byla mimo jiné *certifikovaná metodika Ministerstva kultury ČR¹²*.
- **2019** – V dokumentu **Koncepce rozvoje pohornické krajiny Karvinska do roku 2030¹³** (POHO 2030), zpracovaném pro Moravskoslezský kraj, byly identifikovány kulturně-historické hodnoty zaniklé Karviné, včetně bývalých zajateckých a pracovních táborů.

¹¹ KOLÁŘ, František. Kostel sv. Petra z Alkantary, Karviná-Doly. In: *PŘEHLED VÝZKUMŮ*. 54(2), Brno: Archeologický ústav AV ČR, 2013, s. 203–204.

¹² <https://invenio.nusl.cz/record/411124>

¹³ <https://atelierperpartes.cz/reference/rozvoj-pohornicke-krajiny-karvinska/>

- **2021** – Na základě výzvy Magistrátu města Karviné zpracoval NPÚ, ÚOP Ostrava, **pasport kulturně-historických hodnot území**. Dokument upozornil na památkové, urbanistické a archeologické kvality území a byl projednán se zástupci Moravskoslezského kraje, MSID a města Karviná.
- **2022** – NPÚ **realizoval stavebně-historický průzkum a zjišťovací archeologický výzkum dolu Gabriela**. Bylo identifikováno 12 vývojových etap a shromážděna rozsáhlá dokumentace. Výsledky byly publikovány v recenzovaném časopise *Průzkumy památek XXIX/2022/2*¹⁴.
- **2022** – V rámci SHP dolu Gabriela byla zpracována **Zpráva o výsledcích laserového leteckého skenování k. ú. Karviná-Doly**. Multidisciplinární tým vymezil 58 polygonů s relikty historické zástavby, infrastruktury a těžebních struktur. Studie byla publikována ve *Zprávách památkové péče 82/2022/4*¹⁵.
- **2023** – **Výsledky archeologických výzkumů** byly představeny **Archeologické evaluační komisi AV ČR**. Komise potvrdila přítomnost hodnot archeologického dědictví a doporučila uvažovat o zvláštních formách ochrany, např. **archeologické rezervaci**.
- **2024** – Výsledky z roku 2022 byly prezentovány na **mezinárodní konferenci *Archaeology of the 20th Century in Central-eastern European Perspective***, pořádané ZČU v Plzni.
- **2025** – Ve spolupráci NPÚ a Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity proběhlo **archeogeofyzikální měření** v místě bývalé fary u kostela sv. Petra z Alkantary. Měření potvrdilo dochované relikty a potenciál využití nedestruktivních metod v území, kde nejsou viditelné stopy zástavby.
- **2025** – Zahájen **záchranný archeologický výzkum** v souvislosti s projektem POHO PARK GABRIELA. Dosavadní nálezy dokumentují dobře zachované pozůstatky důlních objektů (kotelna, strojovna, třídírna uhlí) a potvrzují význam území z hlediska industriální archeologie. Výsledky mají být prezentovány veřejnosti v rámci programu *Archeologické léto*¹⁶.
- **2025** – **Výsledky archeologických výzkumů** prezentovány na **19. mezinárodním kongresu TICCIIH** ve švédské Kiruně.

¹⁴ https://www.pruzkumypamatek.cz/artkey/prp-202202-0004_the-building-history-and-archaeological-research-of-gabriela-mine-in-karvina.php

¹⁵ https://zpp.npu.cz/artkey/zpp-202204-0007_brownfield-or-historic-landscape-digital-model-of-the-landscape-relief-of-the-vanished-karvina-and-its-interpr.php

¹⁶ <https://www.archeologicleto.cz/>

IV. Stručné shrnutí vývoje území

Území Staré Karviné má výrazně **stratifikovaný historický vývoj**, který sahá od **středověké vesnické zástavby** až po **zánik městského sídla** v důsledku důlní činnosti ve 20. století¹⁷.

I. Zemědělská obec:

Původně šlo o **středověkou řadovou ves s lánovou plužinou**, doloženou v listině *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*¹⁸ z roku 1305. Dominantními prvky byly **kostel sv. Martina** (předchůdce dnešního kostela sv. Petra z Alkantary) a **panské sídlo**. Od 16. století byla obec v držení **rodu Laryšů** ze Lhoty, od roku 1791 pak šlechtického rodu **Larisch-Mönnichů**.

II. Industriální rozmach:

Po objevu **černého uhlí** v roce 1776 došlo k postupnému přechodu od **agrární ekonomiky** k **průmyslové těžbě**. K jejímu rozvoji přispěli zejména **Larisch-Mönnichové**, Těšínská komora a Rakouská báňská a hutní společnost. Nejvýznamnějšími doly v oblasti byly:

- Důl Gabriela (1854),
- Důl Jindřich a Františka (1856),
- Důl Jan-Karel / Československé armády (1858),
- Důl Hlubina (1867),
- Důl Hohenegger (1883),
- Důl Austria / Barbora (1907).

Rozvoj těžby provázela výstavba **důlní a železniční infrastruktury** – především *Košicko-bohumínské dráhy* a tzv. *báňských drah*. Vznikly i další **průmyslové provozy** (např. pivovar, cihelna).

III. Vrcholná éra:

V průběhu 19. a první poloviny 20. století se ves proměnila v **město** s více než **20 000 obyvateli**. Vznikly nové **veřejné budovy** (např. radnice, spořitelna, školy, farní kostel sv. Jindřicha), obytná zástavba a také **nové zámecké sídlo Larisch-Mönnichů s parkem** v části Solca.

IV. Temné stránky historie:

K území se váže řada **tragických událostí**:

- důlní neštěstí na dole Františka (1894) s celkovou bilancí 235 obětí,
- výbuch na dole Gabriela (1924) – 15 obětí,
- výbuch na dole Barbora (1990) – 30 obětí.

Během 2. světové války byly v oblasti zřízeny **tábory nucené práce pro válečné zajatce**, Ostarbeitery, Židy a další osoby. Největší z táborů fungoval při dole Barbora. Po roce 1945 zde byly **internovány osoby německé národnosti** a areály později sloužily jako kasárna PTP.

¹⁷ Přehled historického vývoje předmětného území a identifikace jeho hodnot byly publikovány formou odborné studie (ZEZULA, Michal – KRAVČÍK, Radim – KRŮL, Martin – LENART, Jan – MALINA, Ondřej – MARTINEC, Petr. Brownfield nebo historická krajina? Digitální model reliéfu krajiny zaniklé Karviné a jeho interpretace. In: *Zprávy památkové péče*, 2022, roč. 82, č. 4. s. 544–570.).

¹⁸ Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis – Kniha dávek vratislavského biskupství – registr desátků. LIBER foundationis episcopatus Vratislaviensis. In: *Codex diplomaticus Silesiae*. Sv. 14. Vyd. W. Schlesinger. Vratislav, 1889.

V. Zánik:

Intenzivní hlubinná těžba **metodou na zával**¹⁹, která byla prosazována od 2. světové války a zejména v 50. letech 20. století v období znárodnění a nucené správy dolů, způsobila **závažné statické narušení zástavby**. Od 60. let 20. století docházelo k rozsáhlým **demolicím (asanacím)** a k faktickému **zániku města**.

V. Historický vývoj a popis kulturní krajiny

Historie **Karviné** sahá hluboko do minulosti. Podle městské kroniky²⁰ je území poprvé zmiňováno v listině opolského knížete Vladislava z roku **1268**, kterou byly darovány některé vesnice, včetně osady Sal (*Solca*), mnichům řádu svatého Benedikta. Prvním bezpečně doloženým pramenem o samotné Karviné je *Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis*²¹ z roku 1305. Archeologické nálezy však dokládají přítomnost člověka v tomto území již v **mladší době kamenné**.²²

Původní kulturní krajina měla převážně **agrární charakter**. Dominovaly jí **sídelní struktury podél Karvinského potoka, lánová plužina, církevní architektura a panská sídla**. Zásadní proměnu krajinného obrazu přinesl **objev uhlí**, doložený již v roce **1776** na vrchu Čechovice (též Ptáčník, Plázník či Kamienčok), tehdejším majitelem panství **Janem E. F. Larischem**. I když první pokusy o těžbu v letech 1784–1786 byly z důvodu nedostatečného odbytu přerušeny, k zásadnímu obratu došlo v roce **1794**, kdy započal postupný, ale **stabilní rozvoj těžby uhlí**. Ten se stal základem **hospodářské transformace** nejen Karviné, ale celého regionu.²³

Industrializace vedla k **prudkému nárůstu počtu obyvatel** a k výrazné **přeměně sídelní struktury**. V roce 1868 byla Karviná napojena na **železniční síť** prostřednictvím **Košicko-bohumínské dráhy**, která navázala na *Severní Ferdinandovu dráhu*. Vznikala **nová infrastruktura** i průmyslové podniky. **Počet obyvatel vzrostl** z 3 386 v roce 1870 na 22 317 v roce 1930²⁴. V roce 1908 byla obec povýšena na **městys** a 6. října 1923 na město²⁵. V tomto období zažívala Karviná svůj největší rozkvět – z původní zemědělské vesnice se stalo **moderní průmyslové město** s veřejnými budovami, novým farním kostelem, zámeckým areálem Larisch-Mönnichů a rozsáhlou obytnou i dopravní infrastrukturou.

Intenzivní důlní činnost bez ohledu na důsledky, a to zejména **těžba na zával**, která začala v průběhu druhé světové války a dále pokračovala v 50. letech 20. století, měla na celé území a objekty na povrchu **fatální dopad**. Poklesy a poklesové kotliny způsobily **rozsáhlé škody**, které vedly v 60. letech 20. století k **rozhodnutí o likvidaci povrchových objektů na celém území**. V 80. letech 20. století tak zůstaly **zachovány pouze těžební, koksárenské a energetické komplexy** dolu Barbora / 1. máj, dolu Gabriela / Mír a dolu Čs. armáda chráněné ohradníky a složitě a nákladně udržované

¹⁹ Metoda na zával – způsob dobývání, při němž se po odtěžení suroviny ponechává vyrubaný prostor bez výdřevy nebo jiné opory a nadložní horniny a postupně (zřícením) vyplňují.

²⁰ MĚSTO KARVINÁ. Kronika města Karviné. Interní dokument, uloženo ve Státním okresním archivu Karviná.

²¹ LIBER fundationis episcopatus Vratislaviensis. In: *Codex diplomaticus Silesiae*. Sv. 14. Vyd. W. Schlesinger. Vratislav, 1889.

²² <https://www.archives.cz/web/SK/>, <https://www.karvina.cz/deje-se/oslava-prvni-pisemne-zminky-poprve-pred-50-lety>

²³ LANDA, Jan a kol. *Dějiny hornictví na Karvinsku*. Ostrava: Profil, 1985. ZUBEREC, Vladimír. Larisch-Mönnichové a Karviná. Karviná: Město Karviná, 2010. <https://www.zdarbuh.cz/reviry/okd/pocatky-dolovani-uhli-v-karvine/>

²⁴ ČESKOSLOVENSKO. Statistický úřad. Sčítání lidu, domů a bytů 1930. Praha, 1934.

²⁵ MĚSTO KARVINÁ. Kronika města Karviné. Interní dokument, uloženo ve Státním okresním archivu Karviná.

železniční dopravní koridory. Systém úzkorozchodných drah byl v průběhu 70. let 20. století nahrazen autobusovou dopravou a hornické kolonie byly postupně nahrazeny hromadnou bytovou výstavbou sídlištního typu v nové Karviné na území dříve samostatné obce Fryštát.

Dolování uhlí přineslo Karviné rozkvět, a zároveň se stalo příčinou její devastace a zániku. Od roku 1948 je území známo jako městská část Karviná-Doly.²⁶

1. Uhelné doly

Důl Gabriela / UNRRA / Mír

Důl byl **založen v roce 1855** horníkem **Franzem Handwerkerem** za spoluúčasti hraběte **Zdenka Ota ze Žerotína** a nazván podle jmen manželky obou společníků. **Těžbu** od jejího počátku **provázely problémy**. V roce 1856 došlo k explozi a v roce 1858 k požáru, při kterém byly zničeny povrchové objekty. Opuštěný důl získala **v roce 1862 Těšínská komora** v majetku habsburské rodiny jako důležitou uhelnou základnu pro své hutní podniky. Společenské postavení vlastníka a význam, který uhelný důl Gabriela měl pro Těšínskou komoru, se odrazil v jeho **moderním technickém řešení s výkonnými parními stroji a reprezentativní architekturou navrženou Albínem Prokopem**. Vývoj starších fází je dnes doložen projektovou a fotografickou dokumentací a rozsáhlými archeologickými nálezy.²⁷

Velká investiční náročnost hutní výroby vedla na konci 19. století k prodeji hutních a důlních podniků Těšínské komory konsorciu vídeňských bank a **založení akciové společnosti**, pozdější *Rakouské báňské a hutní společnosti*. Rakouská báňská a hutní společnost se záhy po svém založení na počátku 20. století rozhodla investovat do **modernizace dolu Gabriela** a postupně realizovala před první světovou válkou celkovou přestavbu. Moderní koncepce řešení povrchu spočívala ve **vyhloubení nové těžní jámy a soustředění všech stacionárních strojů do velké prosklené strojovny s honosným portálem podle vzoru dolu Zollern 2/4 v Dortmundu**. V případě dolu Gabriela je **zcela unikátní prostorová koncepce**, která nový moderní důl orientovala a **pohledově propojovala s kostelem sv. Petra z Alkantary (šikmý kostel)**.

V roce **1924 došlo** v podzemí dolu **k výbuchu**, který poničil povrchové jámové budovy, těžní věže a strojovnu. **Obnova** jednotlivých objektů proběhla **podle původní provozní a architektonické koncepce**, nicméně **došlo ke zjednodušení jednotlivých architektonických detailů** tak, aby odpovídaly novému výtvarnému cítění. Posledním velkou stavební a technickou změnou byla **elektrifikace dolu a zavedení skipové těžby na počátku 60. let 20. století**.

Po **ukončení provozu na počátku 90. let 20. století** byly dvě těžní věže a jejich jámové budovy spolu se strojovnou prohlášeny za kulturní památky. Jámy byly zasypané a zbývající objekty demolovány.

Důl Barbora, dříve Austria / Pilsudski / 1. máj

Důl, pod původním názvem **Austria**, **založila v roce 1907 Rakouská báňská a hutní společnost**. Celková provozní a architektonická **koncepce** byla založena na **vybudování dvou jam vedle sebe** (tzv. centrální jámy) a soustředění všech stacionárních strojů povrchu do jedné **velké prosklené**

²⁶ <https://www.archives.cz/web/SK/>

²⁷ MATĚJ, Miloš; KLÁT, Jaroslav; KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Kulturní památky ostravsko-karvinského revíru*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009, s. 98-101.

strojovny s honosným portálem podle vzoru dolu *Zollern 2/4* v Dortmundu. Celkové reprezentativní pojetí doplňovala **parková úprava s vodotryskem**.²⁸

Ve 40. letech 20. století byl areál rozšířen východně od původního jádra, kde byla vyhloubena nová těžní jáma, na kterou navázala úpravna a elektrárna.

Po **ukončení provozu na počátku 90. let 20. století** byla **původní těžní věž, strojovna a kotelna** prohlášeny za kulturní památky. Později byla prohlášena za kulturní památku i **těžní věž typ Walsum ze 40. let 20. století**, jako **jediný dochovaný typologický zástupce na území České republiky**. Jámová budova, strojovna a navazující provozy za kulturní památky prohlášeny nebyly. Původní elektrárna je v současné době v provozu jako teplárna.

Důl Československé armády, dříve Jan Karel a president Eduard Beneš

Hlubinný důl **Jan Karel založený v roce 1859** Janem hrabětem Larisch-Mönnichem navázal na dřívější mělké doly a tradici koksování v oblasti. **V roce 1869** byla v těsné blízkosti dolu a koksovny **zprovozněna železnice Košicko-bohumínské dráhy**, která zajistila odbyt uhlí. Zajištěný odbyt umožnil **rozsáhlý rozvoj dolů, úpravárenských zařízení, koksovny a pozdější elektrárny**, která spalovala méně kvalitní a hůře prodejné uhlí z úpravny.²⁹

Zásadní změnu ve vývoji dolu představovala **koncentrace těžby z okolních hlubinných dolů na novou centrální jámu a její velkokapacitní úpravnu**. Koncepti provozních vazeb a hmotové uspořádání areálu dolu, koksovny a elektrárny zpracovala **na počátku 40. let 20. století** přední architektonická kancelář **Schupp & Kremmer** z německého Porúří, která měla za sebou mimo jiné úspěšnou realizaci velkodolu *Zollverein XII* v Essenu s denní kapacitou těžby 10 000 t (dnes na seznamu *světového dědictví UNESCO*).

Základem provozní a hmotové koncepce velkodolu, nazvaného **po druhé světové válce důl Eduard Beneš a po roce 1948 velkodůl Čs. armáda**, je bezprostřední **návaznost velkokapacitní úpravy na ústřední těžní jámu** (dnes jáma č. 2) s kladivovou těžní věží, jejíž dominantní funkce a poloha je zdůrazněna čestným dvorem, který po stranách vymezují objekty koupelen a administrativní budovy (severní strana) a budova elektrárny, dnes teplárny (jižní strana). Materiálové a lidské toky, navázané na ústřední jámu, tak byly důsledně odděleny. Na ústřední těžní jámu navazoval na východní straně úpravárenský komplex, ze kterého bylo kvalitní uhlí dopravováno technologickými mosty do uhelné služby **koksovny** a méně kvalitní uhlí do zásobníků **elektrárny**. Zbývající uhlí bylo expedováno. Monumentalitu celého řešení podporuje **reliéf terénu**, který se směrem od komunikace k těžní věži svažuje.

Dostavba areálu dolu v 50. letech 20. století a elektrárny v 60. a 70. letech 20. století respektovala velkorysé provozní, architektonické a urbanistické řešení a v rámci možností jej dále rozvíjela. **Celkový technologický a architektonický koncept a celistvost technického zařízení dolu a elektrárny**, jejichž vybavení je dosud kompletní, **vedla k návrhu komplexu dolu, koksovny a elektrárny za kulturní památku**. Objekty koksovny nebyly za kulturní památky prohlášeny z důvodu vysoké kontaminace území, řízení o prohlášení dolu a elektrárny stále probíhá.

²⁸ MATĚJ, Miloš; KLÁT, Jaroslav; KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Kulturní památky ostravsko-karvinského revíru*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009, s. 93-97.

²⁹ *Uhelné hornictví v Ostravsko-karvinském revíru*. Ostrava: Anagram, 2003, s. 238- 249.

2. Železniční tratě a dopravní koridory

Kolejová doprava hrála hlavní úlohu při odbytu uhlí a v tomto důsledku **ovlivňovala celkový vývoj dolů**. Osobní doprava, konkrétně **systém úzkokolejných místních drah**, umožnila zajistit pracovní síly z větší, než docházkové vzdálenosti.

Košicko-bohumínská dráha (KBD)

V roce 1864 bylo schváleno prodloužení *Tiské dráhy* z Košic přes Těšínské Slezsko a její napojení na *pruské dráhy*. Pro realizaci záměru **vznikla v roce 1866 společnost Košicko-bohumínské dráhy (KBD)** a v následujícím roce bylo rozhodnuto, že stavba dráhy začne ve Slezsku z Těšína do Bohumína a povede nejpřímějším směrem tak, aby došlo na propojení s *Hornoslezskou pruskou dráhou*.

Na základě požadavků těžařských společností byla trasa změněna tak, aby do Bohumína **vedla v bezprostřední blízkosti uhelných dolů** přes Karvinou, Doubravu, Orlovou a Rychvald. Trať z Těšína do Bohumína v délce 31,6 km tak byla o něco delší než původní projekt a vedla pro železnici ne příliš vhodným kopcovitým terénem mezi Karvinou, Doubravou a Orlovou. **Provoz** na nově postaveném prvním úseku z Bohumína do Těšína **byl zahájen v roce 1869 a postupně k ní byly vlečkami napojeny jednotlivé doly. Celá dráha Košice – Bohumín v délce 368,5 km byla uvedena do provozu v roce 1872.**

V 60. letech 20. století byl z důvodu poddolování provoz hlavní železniční trati přeložen na nově postavenou spojovací dráhu ČSD v úseku Louky nad Olší – Dětmárovice.

Báňská dráha (Montánní dráha)

Báňská dráha, zprovozněná **v ostravské části revíru v roce 1862**, byla **do karvinské části revíru** prodloužena **v roce 1870** a přes důl Doubrava propojena s *Košicko-bohumínskou dráhou (KBD)*. Po ukončení provozu jednotlivých dolů zůstaly po přípojných vlečkách koridory bez železničního svršku. *Báňská dráha* zůstala v provozu a její součástí se stala původní trať *Košicko-bohumínské dráhy*, jejíž **trasa byla v 60. letech 20. století přesunuta mimo poddolovanou oblast.**

Vlečkové koleje a lanové dráhy

Vlečky k jednotlivým dolům vycházely ze stanic Doubrava a Karviná na trati *Košicko-bohumínské dráhy (KBD)*. Kromě železničních vleček byly jámy Hlubina – Jindřich, Hlubina – Františka, Hlubina – Jan-Karel propojeny **lanovkami**. **Ze stanice Doubrava vycházely vlečkové koleje** na důl Jan-Karel, Františka, Hlubina a Jindřich. Stanice Doubrava a Karviná **byly** vlečkami navzájem **propojeny**.

V současné době jsou v krajině čitelné násypy a zářezy v původních trasách vlečkových kolejí dochované bez železničního svršku. Ve stopách lanových drah jsou dochovány v některých případech železobetonové patky sloupů.

Systém, úzkokolejných drah

Úzkokolejné dráhy stavěné v ostravsko-karvinské průmyslové aglomeraci vytvořily postupně **unikátní systém**. Jako **první** obdržela **v roce 1896** koncesi na stavbu úzkorozchodné místy dráhy Petrovice – Karviná *Severní dráha císaře Ferdinanda*. Její provoz přes město Fryštát byl zahájen v září 1898.

Další úzkorozchodná místní dráha Moravská Ostrava – Karviná, nádraží KBD byla postavena **v roce 1909**. O této místní dráze se uvažovalo již dříve. **V roce 1898 byl zpracován projekt, který měl**

prostřednictvím jednokolejné úzkorozchodné dráhy s elektrickým provozem v blízkosti uhelných dolů **spojit Moravskou Ostravu, Petřvald, Orlovou, Doubravu a Karvinou**. Při projednávání stavby se objevil požadavek na normální rozchod místní dráhy (1 435 mm), proti kterému měla výhrady společnost *Severní dráhy císaře Ferdinanda*, aby neměla konkurenci při dopravě uhlí na své *Baňské dráze*. V roce 1903 podalo město Moravská Ostrava žádost o povolení provedení technických prací, v roce 1907 byla udělena koncese pro stavbu a provoz a **v dubnu 1909 byl provoz na úzkorozchodné místní dráze Ostrava – Karviná (MDOK) zahájen**.

Postupně byla vybudována vzájemně propojená **síť úzkorozchodných místních drah**. Provoz na úzkorozchodné místní dráze z Fryštátu a Karviné přes Bohumín do Hrušova zajišťovala *Společnost Slezských zemských drah* (SZD). Ve **stanici Karviná Jáma Jan** v km 0,3 bylo postaveno **nádraží a kolejový trojúhelník**, který dovolil jízdy tramvajových vlaků od nádraží KBD v Karviné směr Orlová a z Fryštátu směr Orlová.

Po zrušení sítě úzkorozchodných místních drah jsou v krajině čitelné koridory, zářezy, propustky a násypy v původní trase úzkokolejné dráhy.

3. Krajinná zeleň

Vývoj **krajinné zeleně** v Karviné je **úzce svázán s proměnami sídelní a průmyslové struktury** tohoto území. Zatímco **ve středověku a raném novověku** zůstávala zeleň převážně součástí produktivní krajiny, především **v podobě ovocných sadů, zahrad a remízků vázaných na zemědělské hospodaření, s nástupem industrializace** a růstem městského prostředí v 19. století dochází ke **změně charakteru vegetačních prvků**.³⁰ Výsadby zeleně se stávají nejen funkčními, ale také reprezentativními a estetickými součástmi prostředí – od **komponovaných parků** v okolí panských sídel a veřejných institucí přes **úpravy okolí důlních areálů** až po **soukromé zahrady** dělnických kolonií.³¹

S postupným **zánikem historické zástavby** v důsledku důlní činnosti **se zeleň mění v nositelku paměťové struktury krajiny**.³² Relikty původních výsadeb, liniové a bodové vegetační prvky, stejně jako **mladší rekultivační výsadby**, dnes výrazně **spoluurčují charakter území** a představují **cenný archiv historických změn kulturní krajiny**.³³ Vývoj zeleně v oblasti Staré Karviné tak **odrážejí** nejen **estetické a funkční přístupy** své doby, ale také **socioekonomické proměny celého regionu**.³⁴

Zámecký park v Solci

K plošným částem historické kulturní krajiny patří **zámecký park v Solci**. Byl **založen v poslední třetině 19. století** při novorenesančním zámku, který nechal postavit hrabě **Jan Baptista Jindřich Larisch-Mönnich**. Výsadbu zajistil **hraběcí nadlesní Nýdecký**. Na rozloze 80 ha se nacházelo **více než 93 druhů stromů, keřů a okrasných rostlin**. Hospodářský areál parku se **skleníky** se nalézal poblíž

³⁰ KONEČNÝ, Milan. *Krajinářské úpravy v průmyslových městech 19. a 20. století*. Brno: VUT, 2004.

³¹ ŽÁKOVÁ, Eva. *Historické parky a zahrady: metodika průzkumu a dokumentace*. Praha: NPÚ, 2016. ISBN 978-80-7480-063-3.

³² MICHÁLEK, Jan. *Paměť krajiny: vegetace jako indikátor zaniklých struktur*. In: *Zahrada – park – krajina*. Brno: Mendelova univerzita, 2012, s. 88–95.

³³ DEMEK, Jaromír, MACKOVČIN, Peter (eds.). *Historická krajina České republiky*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny, 2006. ISBN 80-86064-87-9.

³⁴ HAVLÍČEK, Tomáš. Industriální krajina jako kulturní dědictví: teoretický rámec a případová studie Karvinska. *Geografie*, 2013, roč. 118, č. 3, s. 233–253.

pivovaru. **Park byl oplocen** zděnou zdí s několika bočními branami. Do parku se vcházelo hlavní branou s vrátnicí umístěnou v ulici Zámecká.

Při vrátnici byly vysazeny keře azalek (*Azalea sp.*), pěnišníků (*Rhododendron japonicum*) a pustrorylu (*Philadelphus coronarius*). Na ně navazovaly skupiny bílé a fialově kvetoucích šeříků (*Syringa vulgaris*) a skupina zeravů západních (*Thuja occidentalis*) a červenolistý kultivar buku lesního (*Fagus sylvatica* 'Atropurpurea'). Skupinu doplňoval záhon s plamenkou šídlovitou (*Phlox subulata*).

Uprostřed velkého palouku se nacházelo několik vzácných solitér, jako jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*) nebo liliovník tulipánokvětý (*Liriodendron tulipifera*), v jejichž blízkosti pak rostly okrasné mochny (*Potentilla fruticosa*), smrk pichlavý (*Picea pungens*), cypřišky (*Chamaecyparis sp.*) a převislý červený buk (*Fagus sylvatica* 'Pendula').

Plášť parku pak tvořily smrky, břízy, borovice a jedle s podsadbou červených pivoňek. Dále se v parku uplatňovaly taxony jako trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*), hloh jednosemenný (*Crataegus monogyna*), borovice přímořská (*Pinus pinaster*) či dub letní (*Quercus robur*).

Z **keřů** vynikaly především hortenzie (*Hydrangea sp.*), vajgelie (*Weigela sp.*), kdoulovec japonský (*Chaenomeles japonica*) či čimšiňák (*Caragana sp.*).

Cestu lemovala jírovcová alej, jíž doplňovaly skupiny keřů sestávajících z červenolistých dříví (*Berberis thunbergii*), cesmíny přeslenité (*Ilex verticillata*) a tavolníků (*Spirea sp.*). Keře doplňovaly solitérní dřeviny jako javor červený (*Acer rubrum*), převislá vrba (*Salix caprea* 'Kilmarnock') či šacholan Soulangeův (*Magnolia x soulangeana*).

Na levé straně louky **směrem k rybníku** bylo založeno **alpinum** s více než sto druhy skalniček. Nalevo od skalky se nacházela skupina pěnišníků, távolníků, mahonií (*Mahonia aquifolium*) a bohyšek (*Hosta lancifolia*).

U zámecké kaple byla situována skupina modřínů (*Larix decidua*) s podrostem z ladoněk (*Scilla siberica*) a narcisů.

Směrem **od zámku k domu pro služebnictvo** byla cesta lemována keři pivoňek a duby letními či platanem javorolistým (*Platanus x hispanica*).

Na palouku za zámkem byl **tenisový kurt** doprovázený výsadbou azalek a soliter cypřiše (*Cupressus sempervirens*) či katalpy trubačovité (*Catalpa bignonioides*). U plotu tenisových kurtů rostly pnoucí velkokvětě růže (*Rosa sp.*) a plaménky (*Clematis sp.*).

Pod tenisovými kurty se nacházela **lesnatá část parku**, v níž rostly především domácí dřeviny jako lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos*), bříza bělokora (*Betula pendula*), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*), doplněná keři jako zimostřez (*Buxus sempervirens*), pámelník (*Symphoricarpos albus*), čilimník (*Cytissus scoparius*), lýkovec (*Daphne mezereum*).

K **rodové hrobce** postavené v letech 1916 až 1920 podle návrhu Leopolda Bauera vedla alej složená ze zeravů (*Thuja occidentalis*).

Mezi solečským potokem a rybníkem rostl tisovec dvouřadý (*Taxodium dystichum*) a brslen evropský (*Euonymus europaeus*).

Samotná budova zámku byla opatřena trelážemi s pnoucím se břečťanem (*Hedera helix*) a vistárií (*Wisteria sinensis*). Před hlavním průčelím se nacházel formální parter s pravidelnými záhony a okrasnými stříhanými dřevinami. Součástí byl rovněž bazén s neobarokním sousoší s putti a delfínem (nyní je součástí zámeckého parku v Karviné-Fryštát). **Zámek byl asanován v roce 1953 a zámecký park byl přejmenován na Park Zdeňka Nejedlého.** Ten sloužil do konce 70. let 20. století veřejnosti, v roce 1981 byla rozebrána rodová hrobka a **park začal pomalu chátrat a pustnout.**

Do dnešní doby se zachovaly relikty. Z dřevin jsou to skupiny buků lesních (*Fagus sylvatica*), několik kusů jedlovce kanadského (*Tsuga canadensis*), třešně ptačí (*Prunus avium*), dubu letního (*Quercus robur*) a borovice vejmutovky (*Pinus strobus*), javorová alej (*Acer platanoides*), tisová alej (*Taxus baccata*) některé keře jako kdoulovec japonský (*Chaenomeles japonica*) či mahonie cesmínolisté (*Mahonia aquifolium*). **Částečně je patrná původní cestní síť, relikty schodišť či zámeckého oplocení.**

Park Praca

Dalším **komponovaným veřejným parkem** byl tzv. **Park Praca**, který vznikl při kulturním domě katolických dělníků postaveném roku **1903**. Po **asanaci objektu v roce 1964** zůstalo z parku zachováno jen **schodiště, základy altánu a jezírko s vodotryskem**.

Výsadby byly tvořeny především domácími i introdukovanými dřevinami jako buk lesní (*Fagus sylvatica*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), javor mleč (*Acer platanoides*), dub letní (*Quercus robur*) či jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*).

Parkové úpravy areálů dolů

Významnou část kulturní krajiny tvoří parkové úpravy areálu jednotlivých dolů. Tyto výsadby často zahrnovaly jehličnaté a stálezelené dřeviny jako smrk ztepilý (*Picea abies*), smrk pichlavý (*Picea pungens*), smrk omorika (*Picea omorika*), jedle bělokorá (*Abies alba*), borovice lesní (*Pinus sylvestris*), borovice černá (*Pinus nigra*), modřín opadavý (*Larix decidua*), jalovec střední (*Juniperus x media*), mahonie cesmínolistá (*Mahonia aquifolium*), doprovázenou liniemi vlašských topolů (*Populus nigra* 'Italica') a solitéry jírovců (*Aesculus hippocastanum*).

Odlišně a velmi kultivovaně je pojednán **prostor před dolem Barbora**, ve kterém se nachází jírovcové stromořadí, solitérní převíslá vrba (*Salix caprea* 'Kilmarnock'), borovice černá (*Pinus nigra*), dub červený (*Quercus rubra*), a několik jedinců červenolistého buku (*Fagus sylvatica* 'Atropurpurea') bylo vysazeno **před areálem**.

Hřbitovní areály, památníky, sakrální architektura

Komponovaná zeleň se objevovala rovněž **ve hřbitovních areálech**. V zájmovém území se nacházejí dva – **katolický a evangelický**.

Stále fungující **katolický hřbitov** propojuje solitérní výsadby jednotlivých dřevin, jako jsou jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), borovice lesní (*Betula pendula*), se skupinovými výsadbami, například javor mléč (*Acer platanoides*), bříza bělokorá (*Betula pendula*), zerav západní (*Thuja occidentalis*), cypřišek nutkajský (*Chamaecyparis nootkatensis*) a smrk ztepilý (*Picea abies*). Tyto porosty doplňují novější liniové výsadby habrů (*Carpinus betulus*) a kulovitých javorů (*Acer platanoides* 'Globosum').

Na **evangelickém hřbitově** augsburského vyznání v Karviné při zaniklé kolonii Mexiko, uvedeném do provozu v roce 1903, se dochovalo torzo původních výsadeb. Ty sestávají z bříz bělokorých (*Betula pendula*), javoru mléče (*Acer platanoides*), jírovce maďalu (*Aesculus hippocastanum*), třešně ptačí (*Prunus avium*), zeravů, cypřišků (*Chamaecyparis* sp.) a zimostrázu (*Buxus sempervirens*) s podrostem barvínku většího (*Vinca minor*) a narcisů.

Vegetační úpravy doprovázejí také památníky a drobnou sakrální architekturu. U Szewieczkowy **kaple** bylo vysazeno stromořadí ze zeravů západních (*Thuja occidentalis*) s podrostem barvínku většího (*Vinca minor*).

U **památníku padlým ve druhé světové válce** dominuje vzrostlý platan javorolistý (*Platanus x hispanica*) a stříhané tisy (*Taxus baccata*). **Památník obětem první světové války** je obklopen původní výsadbou tvořenou jírovci (*Aesculus hippocastanum*), javory (*Acer platanoides*), jasanem (*Fraxinus excelsior*) a buky (*Fagus sylvatica*).

Aleje, stromořadí, solitérní dřeviny, solitérní skupiny stromů

Mezi **vegetační liniové a bodové části** historické kulturní krajiny lze zařadit **aleje, stromořadí, solitérní dřeviny** či **solitérní skupiny stromů**.

Aleje i stromořadí jsou tvořena domácími a introdukovanými dřevinami, objevují se výsadby jírovců (*Aesculus hippocastanum*), javoru mléče (*Acer platanoides*), javoru klenu (*Acer pseudoplatanus*), javoru babyky (*Acer campestre*), jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*) a lípy malolisté (*Tilia cordata*). Tyto **liniové výsadby** se nacházejí **podél dřívějších hlavních komunikací** propojujících průmyslové areály a jednotlivé obytné soubory, např. se jedná o ulice Palackého, Hornická, U Františky, Komenského (**významná alej** tvořená javorem mlečem vedoucí **ke kapli Nejsvětějšího srdce Ježíšova**, jež připomíná důlní neštěstí v roce 1894), 1. května, Zámecká, Slezská, U Barbory a u evangelického hřbitova.

Solitérní dlouhověké dřeviny i skupiny stromů nacházející se **v blízkosti vodotečí, původních komunikací** i v **obhospodařované krajině** jsou opět tvořeny domácími druhy.

Zeleň u veřejných institucí

Relikty výsadeb u objektů **veřejných institucí** jsou patrné především u bývalého objektu městské nemocnice a městského chudobince, kdy se v někdejších zahradách dochovali vzrostlí jedinci třešní a dřeviny domácího původu, jako javor mléč (*Acer platanoides*) či jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*).

Soukromé zahrady

Soukromé zahrady jednotlivých **dělnických kolonií** jsou v současné době tvořeny především náletovými porosty. Mezi nimi lze rozlišit původní ovocné dřeviny – nejčastěji třešně, jabloně, slivoně, ořešáky, ojediněle hrušně a lísky – a také okrasné keře, např. mahonii cesmínolistou (*Mahonia aquifolium*), kdoulovec japonský (*Chaenomeles japonica*), či jarní cibuloviny jako narcisy (*Narcissus* sp.).

Zeleň ostatní, rekultivace

Mladší plochy zeleně zahrnují kromě **volně náletových ploch**, vzniklých v důsledku **extenzivního způsobu hospodaření** v krajině, zejména **podél komunikací a vodotečí** – také pásy zeleně v okolí plošných a liniových technických objektů a ojediněle záměrné výsadby, prováděné v rámci **zkulturnění nejbližšího okolí** průmyslových objektů.

Nejmladší složkou krajinné zeleně jsou plochy osazené v rámci **biologických rekultivací**, které se uplatňují zejména **ve volné krajině**, jejíž reliéf byl po ukončení těžby upraven technickou kultivací. **Druhové složení zde odpovídá míře adaptace** jednotlivých taxonů na složení rekultivovaného podloží – nejčastěji se vyskytují topoly, vrby, břízy, olše a akáty, které jsou doplněny ne zcela vhodnými jehličnatými dřevinami, jako borovice či stříbrné smrky.

VI. Urbanistický vývoj území

Urbanistický vývoj území Staré Karviné odráží proměny osídlení od *středověké vesnické struktury* po *industriální město*, jehož **urbanismus** byl **formován** specifickými provozními a technologickými **nároky těžebního průmyslu**. **Původní středověká řadová ves**, doložená ve 14. století, byla založena na **pravidelném lánovém uspořádání** s návazností na přirozené vodní toky, zejména **Karvinský potok**.

V průběhu 19. století, s **rozvojem těžby černého uhlí**, došlo k rozsáhlé přestavbě území. Vznikla **nová**, funkčně rozvrstvená **struktura s prolínáním těžebních areálů, obytných kolonií, dopravní infrastruktury a veřejných budov**. Urbanismus této *industriální etapy* byl částečně inspirován *zahradním městem*, ale determinován především provozními vazbami mezi doly, úpravami, koksovny a železničními koridory.

Významné postavení zaujímal **centra kolem kostelů, radnice, škol a zámeckého areálu v Solci**. V **důsledku poklesů terénu** a systematické **asanace**, započaté v 60. letech 20. století, byla původní urbanistická struktura prakticky zlikvidována.

Dnes je území charakteristické **fragmenty původní zástavby, torzy dopravních tras a relikty zeleně**, které dohromady tvoří cenný *kulturně-krajinářský celek* s vysokým **archeologickým a památkovým potenciálem**.

Středověk, novověk

Původní **sídelní struktura Karviné** (dnes městská část **Karviná-Doly**) se formovala již ve *středověku*, pravděpodobně ve **13. století**, v období *kolonizační vlny*, která přinesla vznik **řadových vsí s lánovou plužinou**. **Urbanistická struktura** sídla ve 14. století (první písemná zmínka) odpovídala typickému **řadovému uspořádání domů** podél hlavní komunikace, na niž kolmo navazovaly **zemědělské lány**. **Osou osídlení byla komunikace** sledující terénní hranu nad nivou řeky Olše, zajišťující jak přístup k vodě, tak ochranu před záplavami.

V centru obce stál od raného *středověku* **kostel sv. Martina** (později přestavěný na dnešní **kostel sv. Petra z Alkantary**), který byl nejen duchovním a komunitním centrem, ale také prostorovou **dominantou celé vesnické struktury**. V blízkosti kostela se nacházela také **fara, hospodářství a nejstarší formy panského sídla**, které však v průběhu vývoje zanikly nebo se proměnily. V této podobě si obec uchovala kompaktní urbanistický ráz až do počátku *novověku*.

V období *raného novověku* došlo k dalšímu rozvoji hospodářského zázemí, vznikaly **mlýny, panská hospodářství a nové cesty**, které se napojovaly na širší **regionální síť**. Důležitým momentem bylo založení nového **panského sídla – zámku v Solci**, který se stal přirozeným ohniskem šlechtické moci. Kolem zámku vznikl **krajinářský park, hospodářské dvory, obytné zázemí** apod. (např. pivovar), čímž se **urbanistická struktura** rozšířila o novou dominantu a **kulturní krajinný prvek**.

V 18. století, ještě před nástupem *industrializace*, zůstávala Karviná **vesnickým sídlem s rozvolněnou zástavbou a rozsáhlými zemědělskými plochami**. Podle mapy 1. vojenského mapování (1764–1768) lze identifikovat **tradiční uspořádání jádra sídla**, lemovaného **roztroušenými dvory a domkářskou zástavbou v mírném reliéfu** nad nivou řeky Olše a Stonávky. Přestože se v některých místech začínala objevovat těžba (např. na vrchu Čechovice), **zásadní urbanistická proměna zatím nenastala**.

Zásadní zlom přišel **koncem 18. a zejména v 19. století** s nástupem *industriální fáze* vývoje, která však na starší urbanistickou strukturu navázala jen částečně. **Kolonie pro horníky, doly, vlečky a nová veřejná infrastruktura** se zprvu začleňovaly do historického rámce obce, avšak postupně jej rozvolňovaly a narušovaly, což vedlo k **nové, fragmentované formě urbanismu**, který se zcela odlišoval od **původního kompaktního uspořádání**.

Urbanisticky byl tedy vývoj Karviné ve *středověku* a *novověku* charakterizován **transformací z tradiční lánové vsi s církevním a panským centrem ve stabilizované krajině, k polycentrickému sídlu s rostoucími protichůdnými tlaky mezi těžbou, obytnou funkcí a historickými hodnotami**. Tento konflikt ve fyzické struktuře území se později ještě více vyhroutil v důsledku extenzivního průmyslového využívání krajiny, ale jeho základy vznikly již v *novověké etapě*.

Industrializace

První fáze *industrializace* (2. pol. 18. století – poč. 19. stol.) znamenala postupný přechod od *agrární struktury* k prolínání s průmyslovými areály – **objevy uhlí** (1776, 1794) vyvolaly potřebu vytvořit **průmyslová jádra, propojení cestami, zásobovací trasy**, a také **obytné kolonie** pro nové zaměstnance.

Období od poloviny 19. století do 1. poloviny 20. století představuje **nejvýznamnější fázi urbanistického rozvoje Karviné**, kdy se z původně zemědělské obce stalo dynamicky rostoucí **průmyslové město s městotvornými funkcemi**. Impulsem k této proměně bylo **objevení černého uhlí** a následné otevření **hlubinných dolů**, které vedlo k nebývalému **nárůstu obyvatelstva, stavební činnosti i rozvoje dopravní a technické infrastruktury**.

Urbanistická struktura se v této době zásadně proměnila. Původní **vesnický půdorys s jádrem v blízkosti kostela sv. Petra z Alkantary** zůstával formálně zachován, avšak postupně byl obklopován **novou výstavbou**, která na něj **nenavazovala kompozičně, ale funkčně a technokraticky**. Historické jádro s kostelem, školou, farou a panskou hospodou si uchovávalo tradiční morfologii, nově zakládané obytné celky pro dělníky i doly vznikaly podle **utilitárních a provozních hledisek**.

Průmyslové areály dolů Gabriela, Františka, Jindřich, Jan-Karel (ČSA) a Barbora vznikaly **v těsné blízkosti obytné zástavby**, ale jejich výstavba probíhala **nezávisle na urbanistickém plánování**. Každý důl představoval samostatnou provozní jednotku, vybavenou technickými provozy, administrativními budovami, dopravními terminály a zázemím pro zaměstnance. Z urbanistického hlediska šlo o **rozptýlené industriální uzly**, mezi nimiž vznikaly pásma kolonií nebo komunikace sloužící pro **spojení s vlečkami a báňskou dráhou**.

Na **obytné potřeby narůstajícího počtu dělníků** reagovali majitelé dolů **budováním dělnických kolonií různého typu**. V některých případech šlo o **řadové cihlové domy**, jindy o **dvojdomy se společným dvorem** nebo **blokovou zástavbu s malými předzahrádkami**. Významnou roli sehrály **městotvorné veřejné instituce**, které vznikaly v návaznosti na zvyšující se význam Karviné: **nové školy, radnice, spořitelna, okresní soud, kostel sv. Jindřicha** nebo **nemocnice**.

Centrálním prostorem se stala **ulice Komenského** a její okolí, kde vznikla hlavní **městská osa** spojující radnici s veřejnými institucemi. Urbanisticky byl prostor doplněn o **parky, obchodní domy, kavárny, spolkové domy** (např. **kulturní dům spolku katolických dělníků – "Praca"**) a **městské tržiště**. V této části Karviné lze již v období první republiky hovořit o **kompaktním městském jádru s urbánním charakterem**.

Urbanistický růst Karviné byl podmíněn také rozvojem **dopravní infrastruktury**. Nejvýznamnější roli sehrála *Košicko-bohumínská dráha*, jejíž trasa byla již při výstavbě v 60. letech 19. století upravena tak, aby procházela přímo u dolů a mohla sloužit pro odbyt uhlí. V návaznosti na ni byly vybudovány **vlečky, lanové dráhy a nákladní stanice**, které **fragmentovaly krajinu a přetínaly tradiční komunikační vazby** v obci.

K zajištění pohybu pracovníků v revíru vznikla **síť úzkorozchodných místních drah**, která Karvinou napojovala na Orlovou, Doubravu a Moravskou Ostravu. Tramvajová trať Fryštát – Karviná umožnila **vznik nových vazeb mezi sídelními celky**, čímž posílila *regionální integraci Karvinska* jako **průmyslové aglomerace**.

Krajinné a kompoziční vztahy

Přes intenzivní *industrializaci* si Karviná v této době uchovávala **kompoziční členění krajiny**, založené na **zbytých staršího členění** orné půdy, síti cest, remízků, alejí a vodních toků. Významnými krajinotvornými prvky byly **parkové úpravy panského sídla v Solci, veřejné parky** (např. park Praca), **městský hřbitov a zeleň kolem dolů**. Doly často uplatňovaly **reprezentativní zeleň** v duchu *industriální estetiky* (aleje, stálezelené výsadby, vodní prvky), čímž formovaly nové **vizuálně hodnotné kompozice**.

Z urbanistického hlediska vznikal **sídelní organismus** se strukturou složenou z *několika funkčně provázaných zón*: **tradiční jádro, industriální areály, kolonie, veřejné centrum a krajinné prvky**. Do *období první republiky* lze datovat **vznik Karviné jako plnohodnotného města s nadregionálním významem**, jehož *urbanistická identita* vycházela ze **specifické kombinace průmyslové a městské funkce v krajině těžebního revíru**.

Světové války

Období **první** a zejména **druhé světové války** zásadním způsobem zasáhlo do urbanistického vývoje Staré Karviné. Vzhledem ke strategickému významu *Ostravsko-karvinského revíru* coby jednoho z **hlavních dodavatelů černého uhlí pro válečný průmysl**, došlo v tomto období k výraznému **posílení průmyslové infrastruktury a koncentraci důlních provozů**.

Ve **40. letech 20. století** došlo na území k **vybudování několika táborů nucené práce a zajateckých táborů**. Největší z nich se nacházel **při dole Barbora**, kde byli internováni **sovětští a italští zajatci**, dále tzv. **Ostarbeitři, Židé i Poláci**. Tábory byly rozmístěny **v těsné blízkosti průmyslových provozů**, často **napojené na stávající dopravní a energetickou infrastrukturu**, a jejich prostorové rozmístění se promítlo do struktury technické a obytné zástavby. Jejich dochované stopy (základy, přípojky, relikty oplocení) dnes tvoří *fragmenty paměťové struktury krajiny*.

V přímé návaznosti na tyto areály byla budována **provizorní zástavba, skladiště, drážní vlečky či ochranné prvky civilní obrany**. Z *období druhé světové války* se na území Staré Karviné dochovalo také několik tzv. **einmannbunkerů**, tedy malých železobetonových krytů pro jednotlivce, které sloužily zejména personálu důlních podniků v době leteckých poplachů. Tyto stavby byly umísťovány podél hlavních průmyslových areálů nebo v blízkosti provozně důležitých objektů, a svou hmotou i situováním představují specifické body narušující předválečné urbanistickou strukturu.

Po válce byly některé **tábory využity jako internační a sběrné tábory pro obyvatelstvo německé národnosti** nebo jako **kasárenské objekty PTP (Pomocné technické prapory)**, čímž se jejich funkční využití prodloužilo až do 50. let 20. století. Tím došlo k prostorovému zafixování těchto areálů

do urbanistické struktury – jejich **perimetry** se propaly do **pozdějších úprav pozemků, komunikací a vegetačního rámce**.

Z urbanistického hlediska se tedy *období válek* neprojevilo pouze ve změně vlastnických a funkčních vztahů, ale především **v přehodnocení strategického významu území**. Vznikly **nové osové linie** (např. připojení táborů na dopravní síť), **změny ve vnitřní hierarchii zástavby** (preferenční výstavba průmyslových objektů na úkor obytné funkce) a **úbytek veřejného prostoru**, jehož charakter byl přeměněn **ve prospěch utilitárních nebo represivních účelů**. Tyto změny tvoří významnou kapitolu v **přetváření karvinské krajiny**, neboť **připravily půdu pro poválečnou reorganizaci území a následnou asanaci historického jádra**.

Asanace

Po druhé světové válce pokračovala **těžba** v karvinském revíru **ve stále vyšší intenzitě**, přičemž rozhodujícím faktorem se stala **exploatace metodou na zával**. Tato technologie, běžně využívaná v poválečném období zejména v 50. a 60. letech 20. století, **způsobovala masivní poklesy terénu, tektonické poruchy a statické poškození budov**, včetně historických objektů.

Urbanistická struktura Karviné-Dolů se tímto způsobem **fyzicky rozpadala** – tradiční **uliční síť byla přerušena**, domy se stávaly **neobyvatelnými**, **veřejná infrastruktura nefunkční**. Technickým limitem se stala zejména **ztráta únosnosti základové půdy, výskyt poklesových kotlin a narušení vodního režimu**. V důsledku toho byl **v 60. letech přijat plán systematické asanace celé oblasti**, vedený tehdejšími státními institucemi a podporovaný národní energetickou politikou. **Cílem bylo zcela uvolnit území pro těžbu a přesunout obyvatelstvo do nově budovaných sídlišť**.

Na základě usnesení krajských a okresních orgánů byla **původní obytná zástavba postupně demolována** – od jednotlivých domů a kolonií až po veřejné budovy, sakrální objekty a infrastrukturu. **Významné urbanistické a architektonické struktury** (např. centrum Karviné-Dolů, kulturní dům Praca, kostel sv. Jindřicha, část zámku v Solci) **zanikly nebo byly ponechány zániku**. Zůstala pouze redukce funkcí v podobě těžebních, energetických a koksárenských areálů.

Z urbanistického hlediska se **území transformovalo z kompaktního městského celku, ve fragmentovanou těžební krajinu**, kde **veřejný prostor, ulice i parcely ztratily svůj původní význam**. Docházelo také ke změně vlastnických vztahů – většina území přešla do majetku těžařských organizací (např. OKD a jejich předchůdců), což ztížilo možnost uchování či rekonstrukce hodnotných částí území.

Současnost

Dnes je Stará Karviná **územím bez stálého obyvatelstva, bez funkční veřejné infrastruktury a s minimálními zbytky původní urbanistické struktury**. Terén je výrazně **modelován důsledky poklesů** – výškové rozdíly činí místy až desítky metrů, vznikly **nové vodní plochy, bažiny a navážky**. **Urbanistické celky zanikly**, parcelace je stěží čitelná, zůstaly však **některé linie komunikací, násypů a stromořadí, které dokumentují historické vazby v krajině**.

Dochované **fragментy zástavby**, jako je **šikmý kostel sv. Petra z Alkantary, hřbitovy, torza průmyslových areálů, důlní věže a zeleň zaniklých parků a zahrad**, fungují jako **paměťové body**, které zprostředkovávají **kontakt s minulostí**. Tyto body však postrádají přirozené urbanistické kontexty a jsou v krajině izolované. **Krajinářsky hodnotné relikt y zeleně zůstávají cennými doklady o původní kulturní krajině, i když jejich kompozice byla často narušena**.

V současnosti je území využíváno jen částečně – některé části slouží pro rekreační účely, jiné jsou předmětem zájmu ekologických iniciativ nebo lokální památkové péče. **Iniciativy** jako projekt Stará Karviná (starakarvina.cz) nebo občanská sdružení zabývající se pamětí místa **usilují o zachování a zviditelnění historie** tohoto místa prostřednictvím **naučných stezek, kulturních akcí** nebo **digitální dokumentace**.

Z urbanistického hlediska se dnes jedná o **kulturní krajinu se znaky fragmentální postindustriální krajiny**, kde jsou **čitelné vrstvy historického vývoje** – od **středověkého osídlení** přes **industriální boom** až po **proces destrukce**. Území postrádá funkční urbanistickou strukturu, ale **disponuje silným paměťovým potenciálem**, který může být dále rozvíjen především **kulturně, krajinářsky a památkově**.

Paměť místa, kolektivní paměť obyvatelstva

Zánik historického jádra **Karviné** v důsledku důlní činnosti představuje nejen **zásadní zásah do urbanistické struktury a krajinného rázu**, ale také **hluboký zásah do sociální a kulturní kontinuity místa**. Proces postupné likvidace městské zástavby, rušení institucí a přesídlování obyvatel způsobil **narušení tradičních vazeb a vykořenění původního obyvatelstva**. Tím došlo k **přerušení organického vývoje města, ztrátě přirozeného centra a rozrušení vztahů**, které se vytvářely po generace. Zaniklé domy, ulice, školy, kostely i veřejná prostranství přestaly plnit svoji fyzickou, ale i symbolickou roli v paměti obyvatel.

I přes fyzický zánik území přežívá jeho obraz v **kolektivní paměti** původních obyvatel i jejich potomků. Tato **paměť místa** je dnes **zprostředkovávána prostřednictvím vzpomínek, fotografií, map, archivních dokumentů**, ale také skrze **literární a umělecké ztvárnění** – např. v trilogii *Šikmý kostel* spisovatelky Karin Lednické, která významně přispěla k obnovení zájmu veřejnosti o historii zaniklé Karviné. **Paměť místa** je rovněž udržována prostřednictvím spolkové činnosti, pietních aktů, komunitních iniciativ, činností římskokatolické farnosti i systematické práce na dokumentaci a prezentaci zaniklých hodnot (např. mapový portál Karvinsko ve stopách času, činnost spolku Stará Karviná, z.s., aj.).

Zejména v případech, kdy byl fyzický prostor města nahrazen volnou nebo průmyslovou krajinou, nabývá kulturní **paměť místa** mimořádné důležitosti – umožňuje **symbolické znovuvytvoření zaniklého prostoru v mysli obyvatel i návštěvníků**. V tomto smyslu **je krajina Staré Karviné nejen nositelkou historických a urbanistických hodnot**, ale také **živou strukturou**, v níž se zrcadlí **kolektivní zkušenost ztráty, odolnosti a identity**.

VII. Identifikované hodnoty území

V území Staré Karviné bylo na základě průzkumu, studia archivních a kartografických pramenů a odborných konzultací identifikováno několik zásadních typů hodnot. Tyto hodnoty ve vzájemné souvislosti utvářejí charakter historické kulturní krajiny a jednoznačně odůvodňují potřebu její památkové ochrany.

1. Hodnota jedinečnosti a krajinného rázu

Území se vyznačuje mimořádnou **krajinnou a geologickou jedinečností**. Patří k málu míst, kde jsou **antropogenní zásahy** do terénu tak výrazně čitelné – především v podobě **poklesových kotlin** a **deformací terénu**. Výrazným příkladem je **pokles kostela sv. Petra z Alkantary** o 38 metrů, který představuje unikátní technicko-krajinnou anomálii.

Krajinný ráz území určují střídající se **těžbou modelované plochy** a **fragmenty původní kulturní krajiny**. **Dochované relikt**y liniové zeleně, vodních toků, bývalých komunikací a výsadby v blízkosti zaniklých domů odkazují na původní strukturu osídlení a život v souladu s krajinou.

Geomorfologie místa, vliv důlní činnosti na reliéf a současná sukcesní vegetace vytvářejí **autentické svědectví o dynamice vztahu člověka a krajiny**.

2. Hodnota kulturní zeleně

Významnou roli má v území **komponovaná a doprovodná zeleň**, která dokládá historický vývoj využívání území. Nejvýznamnější je **zámecký park v Solci** s dodnes patrnou **cestní sítí, relikt**y **oplocení** a **výsadbou cenných dřevin**. Cenné jsou rovněž **výsadby u areálů bývalých dolů**, u nichž byla kultivace veřejného prostoru standardní součástí reprezentativního pojetí (důl Barbora, důl Gabriela).

Dochované jsou také aleje podél **hlavních komunikací, liniová zeleň, solitéry u hřbitovů** a **památníků** či **fragmenty soukromých zahrad s ovocnými dřevinami**. Kulturní zeleň významně spoluutváří charakter území a umožňuje čitelnost jeho historické struktury i po zániku zástavby.

3. Urbanistická a architektonická hodnota

Je zachována **urbanistická struktura původní zástavby** – **relikty středověké řadové vsi s lánovou plužinou** a pozdější **průmyslové zástavby**. Jsou čitelné **ulice, zbytky parcelace, polohy veřejných prostranství** a **sakrálních staveb**. Významné jsou rovněž dochované **pohledové vazby**, např. vizuální propojení dolu Gabriela a kostela sv. Petra z Alkantary.

Architektonickou hodnotu představují dochované **kulturní památky** (např. kostel sv. Petra z Alkantary, vybrané objekty dolů Gabriela a Barbora) a objekty se zachovanou hodnotou **stavebního dědictví** (např. torza kolonií, hřbitovy). Významné jsou také **fragmenty** a **detaily** – portály, schodiště, oplocení, dlažby či základové zdi, které dokumentují historický vývoj i způsob užívání.

4. Hodnota industriálního dědictví

Území nese unikátní soubor **technického dědictví**. Jádrem tvoří **areály bývalých dolů Gabriela, Barbora a Čs. armáda**, včetně jejich **zázemí** – **úpravny, elektrárny, strojovny, těžní věže, vlečky**. Dochované jsou prvky **dopravní infrastruktury** – **náspy, zářezy, patky lanových drah, mostky**.

Hodnotu mají **architektonické koncepty důlních areálů** (např. inspirace vzorem Zollern 2/4 v Dortmundu) a specifické typy těžních věží. Tyto areály dokumentují nejen **technologický vývoj těžby uhlí**, ale také širší **kulturní rámec industriální společnosti**. Jejich urbanistické zakotvení, vztah k obytné zástavbě a komunikační propojení podtrhují výjimečný význam.

5. Paměťová hodnota místa

Území je silným nositelem **paměti místa**. Koncentrují se zde **osudy tisíců obyvatel**, kteří byli nuceni své domovy opustit v důsledku těžby. Paměťovou hodnotu mají také **místa tragických událostí**, zejména **důlních neštěstí** (např. výbuch na dole Františka v roce 1894, s 235 oběťmi) či nucené **přesuny obyvatel**. Dochované pozůstatky **zajateckých a pracovních táborů** z období 2. světové války, (např. v okolí dolu Barbora), posilují pietní charakter místa.

Významný je i **fenomén zaniklé identity města**, který přetrvává v kolektivní paměti původních obyvatel a odráží se i v krajinných strukturách. Paměťové hodnoty se pojí s místy, která dnes nesou jen relikty zástavby, ale stále vyvolávají silné asociace (zaniklé čtvrti, veřejné budovy, místa setkávání, aj.).

6. Archeologická hodnota

Území nese vysoký **archeologický potenciál** ve více vývojových vrstvách. Doklady nejstaršího osídlení sahají až do **mladší doby kamenné**. **Středověká fáze** je doložena v okolí kostela sv. Martina / sv. Petra z Alkantary. Významná je **archeologie industrializace**, např. v areálu dolu Gabriela, který je zkoumán jako modelový příklad hornické archeologie.

Specifickou oblastí je **archeologie modernity a války** – zejména výzkum **táborů nucených prací, einmannbunkerů, vojenských staveb** a **reliktů** z období **2. světové války**. Mnohé z těchto struktur nejsou dosud řádně zmapovány a mají vysokou badatelskou hodnotu.

Identifikované hodnoty potvrzují, že lze krajinu k. ú. Karviná-Doly klasifikovat v rámci České republiky i Evropy jako mimořádně kompaktní, prostorově vymezený a zároveň velmi specifický příklad historické krajiny hlubinné těžby.

VIII. Předmět ochrany

Předmětem ochrany navrhované památkové zóny Stará Karviná je **historická hornická kulturní krajina** jako prostor vzniklý vrstvami osídlení, hospodářského a průmyslového využívání, včetně jejích **kulturních, technických, přírodních a urbanistických komponent**. Zóna chrání **komplex vzájemně provázaných hodnot**, jejichž **autenticita a celistvost** vytváří **jedinečný charakter** území. Ochrana se vztahuje zejména na následující složky:

1. Vzájemné vztahy prvků kulturní krajiny

- **provázanost a prostorové vztahy** prvků kulturní krajiny, industriálního dědictví, kulturních památek, hodnotných objektů, míst paměti, pietních, náboženských a přírodních
- **čitelnost** prostorových vazeb mezi prvky

2. Specifická postindustriální krajinná morfologie

- **morfologie** terénu **formovaná** historickou **těžební činností** (poklesy, kotliny, haldy, depresní jezera)
- dochované **relikty na povrchu i v podzemí** (zasypané jámy, deformační linie, inženýrské sítě)

3. Kulturní zeleň a vodní prvky

- **parky** (zámecký park v Solci, park Praca)
- **zeleň hřbitovů**, v okolí **památek, dolů, veřejných budov**
- **liniová zeleň** (podél historických komunikací, v koloniích), **solitéry**
- **relikty zahradní výsadby** (v koloniích, u veřejných budov, u sakrálních objektů)
- novodobá výsadba **rekultivací**
- technické a přírodní **vodní prvky** v krajinné struktuře (zatopené poklesové kotliny, vodoteče a jejich historická regulace)

4. Urbanistická struktura (dochovaná i zaniklá)

- **prostorové uspořádání** (areály dolů, hřbitovů, církevních staveb, kolonií, veřejných objektů)
- dochované části **historické zástavby** a její **parcelace**
- **relikty** staveb, základů, oplocení aj.
- **historická cestní síť** (trasování ulic)
- **vazby** mezi lokalitami, dokládající historické rozvržení města
- **pohledové vazby** (např. mezi dolem Gabriela a kostelem sv. Petra z Alkantary)

5. Kulturní památky a hodnotné objekty

- **kulturní památky** (důl Barbora, důl Gabriela, areál kostela sv. Petra z Alkantary, památník a hrob obětí důlní katastrofy v roce 1924, hrob sovětských válečných zajatců s památníkem)
- **hodnotné stavby a relikty** (památníky, einmannbunkery, základy zaniklých budov, schodiště, portály aj.)

6. Industriální dědictví

- **areály bývalých dolů** (prostorové uspořádání, vazby k okolní infrastruktuře a krajinnému rámci)
- **dochované stavby a objekty** (těžní věže, strojovery, budovy zázemí, elektrárny)

- **relikty podzemní infrastruktury** (důlní jámy, šachty, ventilační zařízení aj.)
- **terénní úpravy** (násypy, plochy těžby, odvaly)
- historická **dopravní infrastruktura** (železniční vlečky, drážní koridory, násypy, mostky, zářezy, stopy po úzkokolejných tratích a lanových drahách)
- **technologické vedení a objekty** (energetická a vodohospodářská infrastruktura, chladicí věže, ventilátorovny, kotelny, sklady uhlí aj.)
- významné **technické celky** (prostorová vazba mezi doly a upravitelskými a jinými provozy)

7. Paměť a identita místa

- **relikty zaniklého města** jako nositelé paměti
- **místa kolektivní paměti** obyvatel (důlní tragédie, zajatecké tábory, asanace)
- **krajinné prázdno** – nositel narativu úpadku, zániku a transformace
- lokality **důlních neštěstí**
- místa bývalých táborů **nucených prací a internačních zařízení**
- **pietní místa a památníky**

8. Archeologické dědictví

- **středověká a raně novověká** sídelní vrstva
- **industriální archeologie**
- **archeologie modernity**

IX. Odůvodnění

1. Charakteristika a jedinečnost území

Území Staré Karviné (k. ú. Karviná-Doly) představuje **mimořádně autentické a názorné svědectví o proměnách krajiny v důsledku hlubinné těžby černého uhlí a související urbanizace**. Jedná se o **specifický** a v českém kontextu **unikátní** příklad historické hornické kulturní krajiny, v níž jsou ve vrstvách čitelné stopy středověkého osídlení, industriálního rozmachu i zániku sídla.

Navzdory zániku vlivem poddolování si území uchovalo fragmenty urbanistické struktury, industriální areály, architektonické a technické reliktů, kulturní zeleň i vodní prvky, které společně vytvářejí **komplexní kulturní obraz**. Hodnota území spočívá právě v jeho **celistvosti** a **autenticitě**: od reliktů parcelace a cestní sítě, přes industriální architekturu a antropogenní georeliéf, až po paměť místa.

Ochrana je nezbytná nejen pro uchování kulturně-historické výpovědní hodnoty, ale také pro vědecký výzkum, vzdělávání a pietní připomínku zaniklého města.

2. Výzkumy a odborné podklady

Význam území byl v posledních letech opakovaně potvrzen **vědeckými výzkumy**:

- program **NAKI (2016-2022)**: projekt *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny ČR*.³⁵ Karviná byla identifikována jako jedinečná posttěžební krajina. Výsledky byly publikovány.
- Projekt **NAKI II „Dědictví zaniklých krajin: identifikace, rekonstrukce a zpřístupnění“**³⁶ (2022, PŘF UK): komplexní dokumentace zaniklých sídelních struktur. Karviná zde byla prezentována jako modelový příklad zaniklé industriální krajiny s výrazným pamětovým potenciálem.
- **ÚOP Ostrava: Pasport památkových hodnot v k. ú. Karviná-Doly**³⁷ (na základě podnětu Magistrátu města Karviné), navazující laserové skenování (LIDAR) a vytvoření digitálního modelu reliéfu – katalog archeologických pozůstatků a definice hodnot.
- Publikační výstupy v odborných periodikách, zejména ve **Zprávách památkové péče**.³⁸

Tyto výsledky dokládají, že Stará Karviná není pouze lokálním fenoménem, ale má **nadregionální a mezinárodní badatelský význam**.

³⁵ KUČA, Karel (ed.). *Historické kulturní krajiny České republiky*. Průhonice 2020, s. 339-350; KUČA, Karel – KUČOVÁ, Věra. *Úvahy nad průmyslovými krajinami České republiky*. Zprávy památkové péče, 2017, roč. 77, č. 5, s. 491–504; KUČOVÁ, Věra. *Průmyslové krajiny jako součást kulturního dědictví*. Zprávy památkové péče 2017/77, s. 505–514

³⁶ <http://www.zaniklekrajiny.cz/atlas/modelova-uzemi/2020/karvina-doly>

³⁷ ZEŽULA, Michal a kol. *Pasport památkových hodnot v k. ú. Karviná-Doly (zaniklé město Karviná)*. NPÚ-ÚOP v Ostravě 2021.

³⁸ ZEŽULA, Michal – KRAVČÍK, Radim – KRŮL, Martin – LENART, Jan – MALINA, Ondřej – MARTINEC, Petr. *Brownfield nebo historická krajina? Digitální model reliéfu krajiny zaniklé Karviné a jeho interpretace*. Zprávy památkové péče, 2022, roč. 82, č. 4. s. 544–570.

3. Hodnoty a jejich provázanost

Území **Staré Karviné** zahrnuje mimořádně široké **spektrum hodnot**, které dohromady **tvoří jedinečný a kompaktní celek**. Jejich význam nelze posuzovat izolovaně – spočívá zejména v **prostorové a funkční provázanosti**.

Území nese **relikty původní urbanistické struktury** – fragmenty uliční sítě, parcelace a prostorového členění sídla. Dochovaly se i **solitérní objekty** a drobné stavební relikty (základy budov, oplocení, portály, dlažby, schodiště), které nesou stopu historického vývoje. Tyto prvky dávají krajině specifické měřítko a poskytují jí **architektonicko-urbanistický a památkový rozměr**, jenž je ve spojení s přírodními faktory **unikátní a nezaměnitelný**.

Významná je také **prostorová logika sídla** – vztahy mezi obytnými a průmyslovými areály, polohami kulturní zeleně a vazbami dominant, především mezi **kostelem sv. Petra z Alkantary a důlními areály**. Přestože byla většina zástavby asanována, **původní sídelní struktura zůstává čitelná** díky zachovaným trasám cest, terénním stopám, pohledovým vazbám a fragmentům zeleně.

Industriálními hodnotami v území jsou **areály bývalých dolů Barbora, Gabriela a Čs. armáda**, vč. technologií (úpravny, elektrárny, strojovny, těžní věže, kotelny, sklady uhlí). Dochovaly se rovněž **pozůstatky dopravní infrastruktury** – železniční vlečky, drážní koridory, lanové dráhy, náspy, mostky a zářezy. Tyto struktury dokládají **prostorovou provázanost průmyslové těžby s okolním prostředím**. Krajinný rámec doplňují **terénní úpravy a odvaly**, které vytvářejí výrazný **antropogenní georeliéf** – poklesy terénu, propadliny a zatopené kotliny. Tento morfologický obraz nemá v ČR obdobu a nese vysokou vypovídací schopnost o **měřítku zásahu člověka do prostředí**.

Území vykazuje mimořádný **archeologický potenciál**:

- **pravěké osídlení**, doložené od mladší doby kamenné,
- **středověké a novověké vrstvy**, zejména v okolí kostela sv. Martina / sv. Petra z Alkantary,
- **industriální archeologie**, např. důl Gabriela jako modelový příklad hornické archeologie,
- **archeologie modernity a války** – pozůstatky pracovních a zajateckých táborů, einmannbunkery, vojenské objekty.

Pod povrchem se nachází **relikty staveb, komunikací, výrobních zařízení i sídelních celků**. Tyto vrstvy představují **nezbytný zdroj poznání** a jejich uchování odpovídá **mezinárodním závazkům ČR**.

K významným **krajinným hodnotám** patří **komponované parky** (zámecký park v Solci, park Praca), **zeleň hřbitovů a sakrálních staveb**, aleje, liniová zeleň i solitéry. Dochovaly se také **fragmenty zahradních výsadeb**, které dokumentují dobové estetické a společenské hodnoty.

Součástí území jsou rovněž **vodní prvky** – přirozené i antropogenní (potoky, rybníky, náhony, zatopené poklesové kotliny). Tyto struktury mají **krajinotvorný, ekologický i paměťový význam** a jejich ochrana je nezbytná pro uchování **integrity a čitelnosti historické krajiny**.

Území je **nositelem silné paměťové stopy**. Nacházely se zde **tábory nucených prací a zajatecké tábory** z období 2. světové války (největší v regionu u dolu Barbora) a využívané i po válce. Dochované památníky a pietní místa, včetně hrobů obětí důlních katastrof, připomínají tragické události. Ochrana těchto míst má nejen **památkový význam**, ale také **význam etický, pietní a edukativní**. Paměť místa je navíc stále přítomna v kolektivní identitě – vázána jak na hmotné relikty, tak na „prázdná místa“, která nesou stopy zaniklého života.

Výše uvedené hodnoty jsou v Karviné-Dolech **vzájemně provázané** a vytvářejí souvislý **kulturní obraz** vývoje území – od středověkého osídlení přes industrializaci až k procesu destrukce a asanace. Tento

komplexní charakter **nelze chránit izolovaně**, ale pouze prostřednictvím **integrální ochrany celého území formou památkové zóny**.

4. Paměť místa a pietní rozměr

Území Karviné-Dolů je **mimořádně silně nasyceno pamětí místa**, tedy souborem vrstevnatých významů, které v sobě nese krajina z hlediska **historického, sociálního i kulturního**. Tato paměť se váže jak na **hmotné relikty**, tak na **nehmotnou stopu osudů původních obyvatel**, jejich vykořevení a přerušenu kontinuitu života v důsledku industrializace, válek i následné asanace sídla.

Výzkumy (mj. publikované ve *Zprávách památkové péče*) potvrdily existenci **táborů nucených prací a zajateckých táborů z období 2. světové války**, např. v okolí dolu Barbora. Tyto lokality dosud nebyly dostatečně reflektovány, přestože mají **zásadní pietní, památkový a etický význam**. Skutečnosti nebyly až do roku 2024 uvedeny v územně plánovací dokumentaci. Je nezbytné je chránit v zájmu **zachování památky obětí holokaustu, nucených prací i válečných represí**.

Paměť místa se váže také k **tragickým důlním neštěstím**, z nichž byl největší v roce 1894 na dole Františka, se 235 oběťmi.

Památníky obětím důlních katastrof, hroby válečných zajatců a další pietní lokality představují **místa kolektivní paměti**, jež uchovávají zkušenost ztráty a zároveň podporují identitu a emocionální vazbu nejen u pamětníků, ale i u současných komunit.

Paměť je vtělena do **prázdných míst** – opuštěných parcel, tras cest, pohledových os – která uchovávají **symbolickou stopu zaniklého života**. V památkové péči se proto ochrana paměti místa chápe jako součást širšího konceptu **autenticity**, zahrnující i atmosféru a vizuální charakter území.

Ochrana paměti místa má vedle památkového i **etický, pietní a vzdělávací rozměr**. Je **morálním závazkem vůči dějinám a obětem**, ale také vůči budoucím generacím, které mají právo tuto zkušenost poznat. Paměť místa je přitom úzce propojena s hodnotami **urbanistickými, industriálními i archeologickými** – bez její ochrany by význam Staré Karviné nebyl plně pochopen ani zachován.

5. Právní a mezinárodní rámec

Ochrana posttěžebních krajin je nutná z důvodu **zachování autentického a názorného svědectví o rozsahu změn a exploatace krajiny v industriálním období**. Území je významnou součástí archeologického dědictví, k jehož ochraně a prezentaci, nejlépe na původním místě, se Česká republika zavázala v rámci **Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy**³⁹ (revidovaná, č. 143, č. 99/2000 Sb. m. s.).

Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy⁴⁰ (Granada, Španělsko 1985, publikováno ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 73/2000) definuje architektonické dědictví v čl. 1 mj. *jako místa: kombinovaná díla člověka a přírody, jimiž jsou oblasti částečně zastavěné a dostatečně charakteristické a homogenní, aby byly topograficky vymežitelnými jednotkami, která jsou pozoruhodná svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem*. Území tuto definici naplňuje.

³⁹ <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-99>

⁴⁰ <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-73>

6. Shrnutí

Krajinu ve vymezeném území k. ú. Karviná-Doly lze klasifikovat v rámci České republiky i Evropy jako mimořádně kompaktní a prostorově dobře vymezený a zároveň velmi specifický příklad historické krajiny hlubinné těžby.

Koncentruje v sobě **vrstvy** od středověkého **osídlení** přes industriální expanzi **až po destrukci** a asanaci **ve druhé polovině 20. století**. Navzdory zániku většiny zástavby je v území **zachována řada autentických relikтів**, které umožňují číst jeho historickou skladbu a dokumentují proměny vztahu člověka a krajiny. **Hodnoty** urbanistické, industriální, archeologické, paměťové i krajinářské **jsou** zde **propojené** a vytvářejí **jedinečný kulturní obraz**.

Význam Staré Karviné nespočívá v jednotlivých prvcích, ale v jejich celistvosti a komplexní výpovědní hodnotě. Stará Karviná **je živým dokladem proměn moderní společnosti**, jedním z nejvýznamnějších **referenčních příkladů** důsledků těžby fosilních paliv v kulturní krajině a jejím zachování je nejen odbornou a památkovou nutností, ale i **morálním závazkem** vůči minulým i budoucím generacím.

X. Navrhované regulativy

Regulativy stanovují **rámec ochrany** a žádoucího přístupu k budoucím zásahům v území. Jejich cílem je **zajistit udržitelný rozvoj** v souladu s ochranou autenticity a integrity historické kulturní krajiny Staré Karviné.

Obecné regulativy

1. Krajinářské regulativy

- Respektovat specifický krajinný ráz formovaný přirozeným vývojem a těžbou.
- Zachovat historické terénní reliktů a krajinnou strukturu.
- Uchovat krajinnou zeleň (liniovou, solitérní, doprovodnou, užitkovou, parkovou).
- Udržovat přirozené a komponované pohledové osy.
- Rekultivace provádět přírodě blízkými způsoby, které respektují georeliéf a kulturní paměť.
- Nezasahovat do reliktů urbanistické a industriální struktury.
- Nepoškozovat již provedené rekultivace.
- Vhodně doplňovat krajinu výkladovými prvky (naučné trasy, informační tabule).

2. Urbanistické a architektonické regulativy

- Zachovat a obnovovat historickou parcelaci, uliční síť a kompoziční vazby.
- Novou výstavbu umísťovat na historicky zastavěných plochách.
- Nenarušovat blízké a dálkové pohledy na krajinné a urbanistické dominanty.
- Zachovat a obnovovat hmotovou skladbu a měřítko zástavby.
- Nevytvářet novodobé dominanty odporující charakteru území.
- Rekonstrukce provádět na základě stavebně-historických průzkumů, s využitím tradičních materiálů a technologií.
- Respektovat a obnovovat drobné stavby.
- Upřednostňovat obnovu před demolicí.
- Zachovat veřejné prostory s identifikačními znaky zaniklého města.
- Nad rámec výše uvedeného lze v území připustit zásahy reverzibilní, měřítkově přiměřené, citlivě situované.

3. Archeologické regulativy

- Celé území považovat za archeologicky významné.
- Chránit reliktů všech vývojových vrstev in situ.
- Při nutných stavebních zásazích realizovat záchranný archeologický výzkum.
- Využívat výsledky výzkumů a leteckého skenování pro řízení změn v území.

4. Regulativy ochrany paměti místa

- Zachovat identifikovaná místa historické paměti (tábory nucených prací, památníky válek, důlních neštěstí, hřbitovy, kaple).
- Nepřipustit znehodnocení území nevhodnou výstavbou nebo necitlivými zásahy odporujícími významu území.
- Zajistit vhodné značení a prezentaci s ohledem na pietní charakter.
- Nové využití pietních lokalit podmínit vyhodnocením dopadu na jejich hodnotu.

5. Regulativy technické infrastruktury

- Nová vedení realizovat přednostně mimo archeologicky významné části území.
- V místech archeologického potenciálu podmínit zásahy odborným dohledem.
- Trasování koordinovat s historickými liniemi komunikací a terénními reliktů.

- Nadzemní technické prvky citlivě začleňovat do prostředí, případně vizuálně odclonit.
- Při obnově objektů preferovat rekonstrukci původních technických prvků.

6. Regulativy dopravní infrastruktury

- Zachovat a obnovovat historickou cestní síť jako doklad původní urbanistické struktury.
- Nepřipustit vznik nových komunikací narušujících historické trasování.
- Stávající trasy rehabilitovat primárně přírodě blízkými povrchy.
- V historických trasách preferovat pěší a cyklistickou dopravu.
- Dopravní obslužnost míst paměti a areálů dolů řešit s ohledem na nutno nenarušit jejich památkové hodnoty.

7. Regulativy veřejného prostoru a participace

- Zachovat a obnovovat veřejný prostor jako významný prvek zaniklé struktury osídlení.
- Obnovu prostranství provádět na základě historických rešerší.
- Podporovat vznik komunitních prvků (naučné stezky, pamětní místa, drobná architektura).
- Využívat participativní plánování s odbornou i laickou veřejností a pamětníky.
- Posilovat vzdělávací funkci území.

Konkrétní regulativy vhodné pro územní plánování

ad 1. Krajinářské regulativy

- Přípustné:
 - o drobná architektura respektující terén a krajinný ráz
 - o obnova alejí a solitérů původními druhy
 - o přírodě blízké rekultivace respektující paměť území
 - o zřizování naučných stezek a informačních tabulí
- Nepřípustné:
 - o plošné srovnávání terénu a rozsáhlé navážky
 - o výsadba monokultur
 - o neopodstatněné kácení historicky cenných dřevin

ad 2. Urbanistické a architektonické regulativy

- Přípustné:
 - o novostavby max. 2 NP + podkroví, měřítkově přiměřené prostředí
 - o reverzibilní stavby (např. fotovoltaika, turistická infrastruktura, mobiliář) citlivě začleněné do krajiny
 - o umístování staveb na historicky zastavěných plochách
 - o obnova uliční sítě a parcelace
 - o respektování pohledových vazeb na dominanty v území
- Nepřípustné:
 - o vícepodlažní bytové domy
 - o velkorozměrové halové stavby
 - o scelování parcel
 - o nová trasování cest odporující urbanistické struktuře
 - o zakrývání nebo narušování dominant

ad 3. Archeologické regulativy

- Přípustné:
 - výzkum in situ
 - geofyzikální průzkumy před stavebními zásahy
 - záchranný výzkum při zásazích do terénu
- Nepřípustné:
 - terénní úpravy bez odborného archeologického dohledu
 - narušování doložených archeologických situací

ad 4. Regulativy ochrany paměti místa

- Přípustné:
 - pietní úpravy a značení lokalit táborů, památníků, hřbitovů
 - prezentace formou naučných stezek a informačních prvků
 - zatravnění nebo parková úprava „prázdných míst“
- Nepřípustné:
 - zástavba pietních lokalit
 - necitlivé využití pietních míst (např. parkoviště, sportoviště)

ad 5. Regulativy technické infrastruktury

- Přípustné:
 - podzemní a nadzemní vedení sítí v historických trasách
 - technická zařízení začleněná do zeleně nebo vizuálně odcloněná
 - obnova historických technických prvků
- Nepřípustné:
 - technická zařízení rušící krajinný ráz nebo pohledové vazby

ad 6. Regulativy dopravní infrastruktury

- Přípustné:
 - obnova historických cest jako veřejně přístupných tras
 - přírodní dlažby, štěrkové povrchy
 - asfaltové povrchy pouze v nezbytných dopravních průtazích území
 - regulovaný provoz v území
- Nepřípustné:
 - nové průtahy bez vazby na historickou strukturu
 - tranzitní doprava vedená vnitřním územím

ad 7. Regulativy veřejného prostoru a participace

- Přípustné:
 - komunitní, vzdělávací a pietní využití veřejných prostranství
 - využití soudobých technologií pro prezentaci (digitální průvodci, QR kódy, informační aplikace aj.)
- Nepřípustné:
 - oplocování veřejného prostoru

XI. Péče o památkovou zónu

Území Staré Karviné (k. ú. Karviná-Doly) **nelze chápat jako běžný brownfield** určený k utilitárnímu rozvoji. Jde o **kulturně a historicky mimořádně cenný prostor**, jehož charakter formovaly staletí osídlení, hlubinná těžba černého uhlí, industriální rozvoj i následná destrukce a asanace. Tyto vrstvy představují určující hodnotu, která vyžaduje **cílenou péči, odbornou správu a dlouhodobou koncepci** ochrany.

Péče o památkovou zónu vychází z následujících zásad:

1. Respekt k hodnotám území

Každý zásah musí být posuzován z hlediska dochovaných kulturních, urbanistických, technických, přírodních i paměťových hodnot. Nové využití je přípustné, pokud je k těmto hodnotám přístupováno s respektem.

2. Odborné poznání a interpretace

Rozhodování o území musí vycházet z odborných průzkumů a dokumentace. Systematické zkoumání a publikace výsledků podporují pochopení širších souvislostí a umožňují kvalifikovanou ochranu i prezentaci.

3. Revitalizace a nové funkce

Revitalizace území musí vycházet z jeho specifického charakteru a identity. Vkládání nových funkcí je přípustné pouze tehdy, pokud jsou začleněny citlivě, bez narušení prostorových a památkových vazeb. Upřednostňovány jsou reverzibilní zásahy (např. lehká turistická infrastruktura, výkladové prvky, případně citlivě umístěné obnovitelné zdroje energie), které respektují historický kontext a jsou slučitelné s charakterem území.

4. Udržitelný přístup

Péče o území je dlouhodobý proces, je nutné ochranu kulturní paměti spojit s krajinářskými a ekologickými aspekty. Upřednostňovány by měly být přírodě blízké postupy a využití, které podporují čitelnost historické struktury i environmentální hledisko.

5. Veřejný zájem a participace

Ochrana a obnova památkové zóny je veřejným zájmem, vyžaduje spolupráci odborných institucí, samosprávy, vlastníků i veřejnosti. Participativní přístup posiluje vztah k území, zajišťuje kontinuitu paměti místa a uchování společenského významu.

XII. Závěr

Vyhlášení památkové zóny Hornická kulturní krajina Stará Karviná představuje vhodný způsob, jak zajistit ochranu tohoto mimořádného území. Lokalita soustřeďuje **jedinečné urbanistické, architektonické, industriální, archeologické, krajinářské i paměťové hodnoty**, které nelze chránit izolovaně. Jejich význam spočívá zejména ve **vzájemné provázanosti** a v **autenticitě kulturní krajiny**, která dokumentuje středověké osídlení, industriální expanzi i procesy destrukce a asanace.

Památková zóna poskytuje právní rámec, jenž umožní chránit **integritu území jako celku** a zároveň flexibilně **reagovat na jeho budoucí využití**. Oproti individuální ochraně jednotlivých objektů či lokalit nabízí komplexní a systematický přístup, který zohledňuje širší historické, krajinářské a společenské souvislosti.

Vyhlášení památkové zóny má také **význam etický a pietní** – uchovává **paměť tragických událostí i identity zaniklého města** a **přispívá k posílení historického vědomí společnosti**. Zóna tak představuje nejen nástroj památkové péče, ale také důležitý prostředek kulturní a vzdělávací funkce území.

Památková zóna Hornická kulturní krajina Stará Karviná je nezbytným krokem k ochraně tohoto jedinečného kulturního dědictví. Zajišťuje, že **hodnoty území budou předány budoucím generacím v jejich celistvosti, srozumitelnosti a autenticitě**, a stane se základem pro jeho citlivou správu, prezentaci a rozvoj v souladu s principy udržitelné péče o kulturní krajinu.

Na základě identifikovaných a doložených hodnot lze konstatovat, že území navržené k prohlášení památkovou zónou Hornická kulturní krajina Stará Karviná vykazuje mimořádný kulturně-historický význam. S ohledem na jeho jedinečnost a komplexnost bude návrh památkové zóny dále rozpracován do struktury opatření obecné povahy.

XIII. Literatura a zdroje

- BINDAČ, Petr; SCHWESEROVÁ, Erika. *Solca. Tajemství zámeckého parku*. Ostrava, 2014. ISBN 978-80-11-02959-3.
- BUZEK, Fr.; ROHEL, J.; ŠVACHA, A. *Zahrada horníků*. Botanický popis sadu Zdeňka Nejedlého v Karviné. Opava: Slezský studijní ústav, 1950.
- DEMEK, Jaromír; MACKOVČIN, Peter (eds.). *Historická krajina České republiky*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny, 2006. ISBN 80-86064-87-9.
- GROF, Leopold. *Kročeje ostravskou železniční historií 1847 – 1990 v obvodu bývalého provozního oddílu ČSD Ostrava*. Ostrava: Obchodně provozní ředitelství drah v Ostravě, 1994.
- HAVLÍČEK, Tomáš. Industriální krajina jako kulturní dědictví: teoretický rámec a případová studie Karvinska. *Geografie*, 2013, roč. 118, č. 3, s. 233–253. ISSN 1212-0014.
- HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: Academia, 2004. 1144 s. ISBN 80-200-1225-7.
- JIČÍNSKÝ, Wilhelm. *Monographie des Ostrau – Karwiner Steinkohlenrevieres*. Teschen: K. K. Hofbuchhandlung Karl Prochaska, 1885.
- KOLÁŘ, František. Kostel sv. Petra z Alkantary, Karviná-Doly. *Přehled výzkumů*, 2013, roč. 54, č. 2, s. 203–204. ISSN 1211-7250.
- Kolektiv autorů. *Kamenouhelné doly Ostravsko-karvinského revíru*. Díl I–IV. Moravská Ostrava: Ředitelská konference Ostravsko-karvinského kamenouhelného revíru v Mor. Ostravě, Prometheus Praha, 1928–1931.
- Kolektiv autorů. *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*. Ostrava: Anagram, 2003. ISBN 80-7342-016-3.
- KONEČNÝ, Milan. *Krajinářské úpravy v průmyslových městech 19. a 20. století*. Brno: VUT, 2004. ISBN 80-214-2705-4.
- KUBA, Stanislav. *Z historie dolu ČSA: Již opět z dolu zaznívá...* Ostrava: Důl ČSA, 2008, ISBN 978-80-7225-266-4.
- KUČA, Karel (ed.). *Historické kulturní krajiny České republiky*. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy, 2020, s. 339–350. ISBN 978-80-85116-99-6.
- KUČA, Karel; KUČOVÁ, Věra. Úvahy nad průmyslovými krajinami České republiky. *Zprávy památkové péče*, 2017, roč. 77, č. 5, s. 491–504. ISSN 1210-5538.
- KUČOVÁ, Věra. Průmyslové krajiny jako součást kulturního dědictví. *Zprávy památkové péče*, 2017, roč. 77, č. 5, s. 505–514. ISSN 1210-5538.
- LEDNICKÁ, Karin. *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města I–III*. Praha: Bílá vrána, 2020–2023. ISBN 978-80-87785-64-4.
- Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis. In: *Codex diplomaticus Silesiae*. Sv. 14. Vyd. W. Schlesinger. Vratislav, 1889.
- MATĚJ, Miloš; KLÁT, Jaroslav; KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Kulturní památky ostravsko-karvinského revíru*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-85034-52-3.
- MATĚJ, Miloš; RYŠKOVÁ, Michaela; ZEŽULA, Michal; ANLAUF, Ondřej; KOLÁTEK, Lubomír; KRAVČÍK, Radim; MÍŠANEC, Radek a Marek PEŠKA. Stavebně historický a archeologický výzkum dolu Gabriela / UNRRA / Mír v Karviné. *Průzkumy památek*, 2022, roč. XXIX, č. 2, s. 51–88. ISSN 1212-1487.
- MATROSOVÁ, Veronika; KRAVČÍK, Radim. Karviná, Pohled na Karvinou, Projekt radnice v Karviné, Dělnická kolonie pro Rakouskou báňskou a hutní společnost, Důl Hohenegger Karviná. In: ŠOPÁK, Pavel a kol. *Město-zámek-krajina*. Kulturní krajina českého Slezska od středověku po první světovou válku. Opava: Slezské zemské muzeum, 2012. ISBN 978-80-86224-91-6.
- MĚSTO KARVINÁ. *Kronika města Karviné*. Interní dokument.

MICHÁLEK, Jan. Paměť krajiny: vegetace jako indikátor zaniklých struktur. In: *Zahrada – park – krajina*. Brno: Mendelova univerzita, 2012, s. 88–95. ISBN 978-80-7375-604-7.

POLAKOVIČ, Jan. *Fenomén Stará Karviná*. Praha: Albatros Media – Nastole, 2025. ISBN 978-80-7448-364-6.

NOVOSAD, Zdeněk; OCHMAN, Rudolf; MINOL, Jindřich (eds). *100 let velkodolu Čs. armády v Karviné / 100 lat kopalni gighant Čs. armáda w Karviné*. Karviná: Nákladem závodního výboru ROH velkodolu Čs. armáda v Karviné, 1956.

REBROVÁ, Alexandra. *Minulostí zámeckých parků v Karviné*. Karviná: Oddělení správy zámku a památkové péče OŠK Magistrátu města Karviné, 2004. ISBN –239-38-46-0.

SAJDLOVÁ, Tereza. *Zaniklý zámek Solca v kontextu kulturního dění své doby*. Diplomová práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, 2020. Dostupné z: <https://is.slu.cz/th/e3j8n/>

ŠLACHTA, Fridolín. *Dějiny hornického města Karviné*. Český Těšín: Karel Prochaska společnost s r.o., 1937.

TUREK, Adolf a kol. *Místopisný rejstřík obcí českého Slezska a severní Moravy*. Opava: Zemský archiv v Opavě, 2004. ISBN 80-86388-23-9.

Zaniklá Karviná. K. ú. Karviná-Doly a jeho hodnoty. Ostrava: NPÚ – ÚOP, 2023.

ZEZULA, Michal a kol. *Pasport památkových hodnot v k. ú. Karviná-Doly (zaniklé město Karviná)*. Ostrava: NPÚ – ÚOP, 2021.

ZEZULA, Michal; KRAVČÍK, Radim; KRŮL, Martin; LENART, Jan; MALINA, Ondřej a Petr MARTINEC. Brownfield nebo historická krajina? Digitální model reliéfu krajiny zaniklé Karviné a jeho interpretace. *Zprávy památkové péče*, 2022, roč. 82, č. 4, s. 544–570. ISSN 1210-5538.

ŽÁKOVÁ, Eva. *Historické parky a zahrady: metodika průzkumu a dokumentace*. Praha: NPÚ, 2016. ISBN 978-80-7480-063-3.

Archeologické léto. [online]. Dostupné z: <https://www.archeologickeleto.cz/>

Archivní mapový portál SK. *Novinky a projektové informace*. [online]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/SK/mapovy_portal/NOVINKY/o_projektu/

Atlas zaniklých krajin. *Karviná-Doly*. [online]. Dostupné z:

<http://www.zaniklekrajiny.cz/atlas/modelova-uzemi/2020/karvina-doly>

Atelier Per Parties. *Rozvoj pohornické krajiny Karvinska*. [online]. Dostupné z:

<https://atelierperparties.cz/reference/rozvoj-pohornicke-krajiny-karvinska/>

CENIA. *EIA OV9242 – Detail projektu*. [online]. Dostupné z:

https://portal.cenia.cz/eiasea/detail/EIA_OV9242?lang=cs

Město Karviná. *Oslava první písemné zmínky*. [online]. Dostupné z: <https://www.karvina.cz/deje-se/oslava-prvni-pisemne-zminky-poprve-pred-50-lety>

Národní úložiště šedé literatury. *Záznam č. 411124*. [online]. Dostupné z:

<https://invenio.nusl.cz/record/411124>

NPÚ. *Historické jádro původní obce Karviná (ISAD)*. [online]. Dostupné z:

<https://isad.npu.cz/karvina-historicke-jadro-puvodni-obce-34864>

OPST.cz. *Ostravská projektová společnost*. [online]. Dostupné z: <https://opst.cz/>

POHO2030. *Projekt POHO Park Gabriela*. [online]. Dostupné z: <https://poho2030.cz/projekty/poho-park-gabriela/>

Průzkumy památek. *The building history and archaeological research of Gabriela Mine in Karviná*.

[online]. Dostupné z: https://www.pruzkumypamatek.cz/artkey/prp-202202-0004_the-building-history-and-archaeological-research-of-gabriela-mine-in-karvina.php

Projekt Stará Karviná. *Archivní portál*. [online]. Dostupné z: <https://www.archives.cz/web/SK>

Starakarvina.cz. *Oficiální web projektu*. [online]. Dostupné z: <https://starakarvina.cz/>

Zdarbuh.cz. *Počátky dolování uhlí v Karviné*. [online]. Dostupné z:

<https://www.zdarbuh.cz/reviry/okd/pocatky-dolovani-uhli-v-karvine/>

Zákony pro lidi. *Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy* (č. 99/2000 Sb. m. s.). [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-99>

Zákony pro lidi. *Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy* (č. 73/2000 Sb. m. s.). [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-73>

Zprávy památkové péče. *Brownfield or Historic Landscape?* [online]. Dostupné z: https://zpp.npu.cz/artkey/zpp-202204-0007_brownfield-or-historic-landscape-digital-model-of-the-landscape-relief-of-the-vanished-karvina-and-its-interpr.php

Přílohy

- Příloha č. 1a – Podnět k prohlášení KPZ – Stará Karviná, z.s.
- Příloha č. 1b – Podnět k prohlášení KPZ – Stará Karviná, z.s. – přílohy
- Příloha č. 2 – Žádost o zachování jádra Staré Karviné – AV ČR
- Příloha č. 3 – Hranice navrhované PZ
- Příloha č. 4 – Kulturně-historické hodnoty
- Příloha č. 5 – Fotodokumentace